

Skaper høyrepolitikk høyrepopulisme?

Jan Erik Grindheim

Skaper høyrepolitikk høyrepopulisme?

Jan Erik Grindheim

1. opplag, mai 2018
© civita AS

Civita er en liberal tankesmie som gjennom sitt arbeid skal bidra til økt kunnskap og oppslutning om liberale verdier, institusjoner og løsninger, og fremme en samfunnsutvikling basert på respekt for individets frihet og personlige ansvar. Civita er uavhengig av politiske partier, interesseorganisasjoner og offentlige myndigheter. Den enkelte publikasjons forfatter(e) står for alle utredninger, konklusjoner og anbefalinger, og disse analysene deles ikke nødvendigvis av andre ansatte, ledelse, styre eller bidragsyttere. Skulle feil eller mangler oppdages, ville vi sette stor pris på tilbakemelding, slik at vi kan rette opp eller justere.

Printed in Norway

ISBN 978 82-92581-86-5

Utgiver: Civita, Akersgt. 20, 0158 Oslo
Formgivning, omslag og sats: Marius Doksheim, Civita
Omslagsfoto: [istockphoto.com/A-digit](https://www.istockphoto.com/A-digit)
www.civita.no

Introduksjon

Etter at et knapt flertall av britiske velgere i juni 2016 stemte for at Storbritannia skulle melde seg ut av EU-samarbeidet, mente Arbeiderpartiets leder, Jonas Gahr Støre, at dette skyldtes «mislykket høyrepolitikk». Britenes ønske om å si farvel til EU var et uttrykk for «en politisk tillitskrise med dype økonomiske og sosiale røtter.»¹ I den norske valgkampen i 2017 gjentok Støre flere ganger et lignende budskap med paralleller til norsk politikk, og påstod i et intervju med Dagbladet to uker før valget at «Arven fra Erna Solberg er at hun lar FrP gjøre Norge til et kaldere og hardere samfunn.» Samtidig la han til at hans løfte til velgerne var klart: «I en regjering jeg leder skal vi ta tilbake anstendigheten i måten vi snakker om mennesker på. For meg handler dette stortingsvalget om et verdivalg.»²

Den samme koblingen mellom det Støre kaller tradisjonell høyrepolitikk og en politisk tillitskrise, har også tidligere leder i tankesmien Agenda, Marte Gerhardsen, gjort gjentatte ganger. I Aftenposten 31. mars 2016 skrev hun for eksempel at den politikken partier som det norske Høyre fører, altså tradisjonell høyrepolitikk, gjør at stadig flere velgere stemmer på høyrepopulistiske partier som Fremskrittspartiet. Hun utdypet dette noen dager senere på NRKs Dagsnytt 18 ved å påstå at «det er en veldig klar sammenheng mellom økende ulikhet, høy arbeidsledighet, en følelse av utenforskap og mennesker som opplever manglende framtidshåp», og fremveksten av høyrepopulistiske partier.³ I Aftenposten i juli 2016 skrev hun at «Høyrepolitikk fører til at mange faller utenfor. Disse opplever at økonomien og politikken ikke fungerer for dem og slutter opp om høyrepopulistenes enkle løsninger.»⁴

Som vi skal se i dette notatet, stemmer ikke Støre og Gerhardsens påstand om at når politiske partier som det norske Høyre styrer, så øker tilslutningen til høyrepopulistiske partier. Det som skjedde ved det norske stortingsvalget i 2017, var det motsatte: Fremskrittspartiet og Høyre fikk lavere tilslutning etter primært å ha mistet velgere til Kristelig Folkeparti, Venstre og Senterpartiet, mens Arbeiderpartiet, som var valgets store taper, mistet stemmer til samtlige partier, men i første rekke til de som vant mest: Miljøpartiet de Grønne, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti.

Stemmer gjør heller ikke Støre og Gerhardssens generelle påstand om at europeiske land som har vært styrt av sentrum-høyre, eller det vi kan kalle tradisjonelle liberale høyreregjeringer, opplever noen særegen politisk tillitskrise, spesielt høy arbeidsledighet, en følelse av utenforskap eller manglende fremtidshåp blant velgerne, som igjen fører til økt støtte til høyrepopulistiske partier.

Empiriske undersøkelser av åtte europeiske land viser det motsatte: Seks av de åtte landene har vært styrt av storkoalisjoner eller sentrum-venstre-regjeringer etter de siste tre valgene, og syv av de åtte landene er kjennetegnet av høy politisk tillit, lav arbeidsledighet og liten grad av utenforskap eller manglende fremtidshåp. Dessuten er de blant de landene i EU og OECD hvor den økonomiske ulikheten er liten og ikke stor. Likevel er det her de høyrepopulistiske partiene får størst oppslutning ved valg.

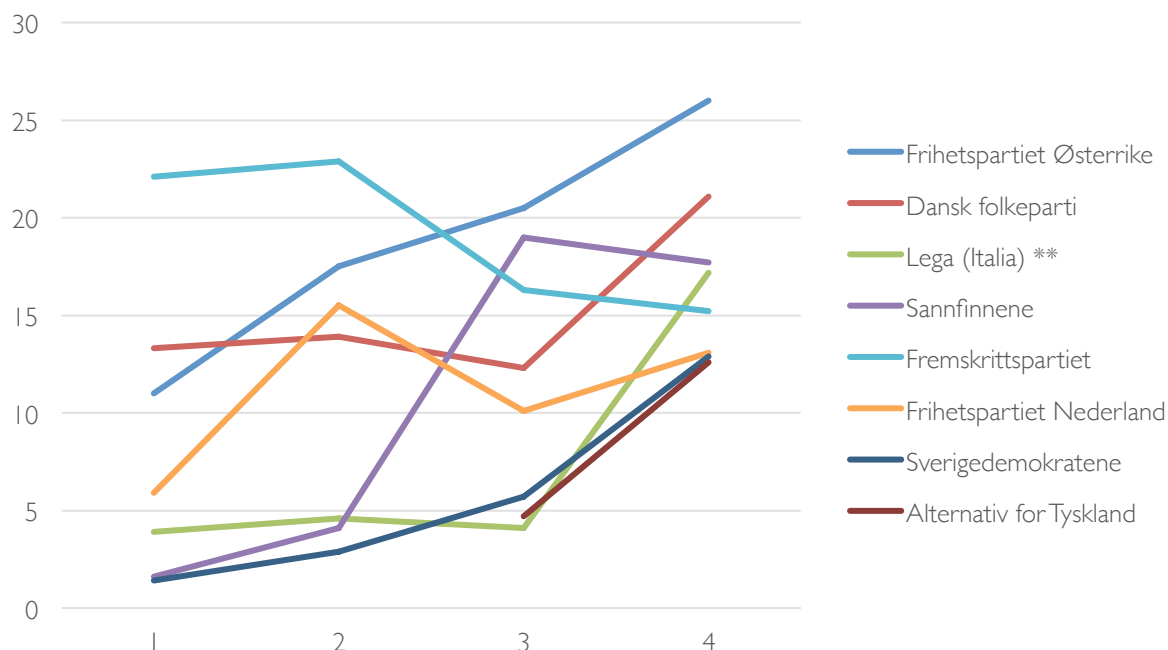
Europeiske velgere til høyre for Høyre

Støre og Gerhardsen har rett i at støtten til det de kaller høyrepopulistiske partier har økt de siste årene. Dersom vi tar utgangspunkt i de landene i Europa som har opplevd en oppslutning på mer enn 10 prosent til slike partier i nasjonale valg, og som har hatt og har tradisjonelle høyrepartier som det norske Høyre og tradisjonelle sosialdemokratiske partier som det norske Arbeiderpartiet, skiller åtte land seg ut. Her er de presentert i rekkefølge ut fra det høyrepopulistiske partiet som fikk flest stemmer ved siste nasjonale parlamentsvalg og nedover: Frihetspartiet fikk 26 prosent av stemmene ved parlamentsvalget i Østerrike i 2017, Dansk Folkeparti fikk 21,1 prosent av stemmene i Danmark i 2015, Lega 17,7 prosent av stemmene i Italia i 2018, Sannfinnene 17,7 prosent i Finland i 2015, Fremskrittspartiet 15,2 prosent i Norge i 2017, Frihetspartiet 13,1 prosent i Nederland i 2017, Sverigedemokratene 12,9 prosent i Sverige i 2014 og Alternativ for Tyskland 12,6 prosent i Tyskland i 2017.⁵

Støre og Gerhardsen definerer ikke kategorien «høyrepopulistiske partier» nærmere, men slike partier må åpenbart ligge til høyre for det norske Høyre på et sett av felles kjennetegn. En mer teoretisk definisjon vil bli diskutert senere i denne rapporten. Foreløpig kan vi nøye oss med å si at dersom vi tar høyre-venstre aksene i europeisk politikk som utgangspunkt, må det Støre og Gerhardsen kaller høyrepopulistiske partier ligge til høyre for de partiene som er medlemmer i Det europeiske folkeparti (EPP). Dette er en organisasjon for konservative og kristeligdemokratiske partier i Europa hvor Høyre og Kristelig Folkeparti

er medlemmer fra Norge.⁶ Figur 1 viser oppslutningen om såkalt høyrepopulistiske partier i nasjonale parlamentsvalg i de åtte landene ved de siste fire valgene.

Figur 1 Oppslutningen om høyrepopulistiske partier i utvalgte land 2003-2018 *

* Landene er valgt ut fra hvorvidt partiene til høyre for partiene i Det europeiske folkepartiet (EPP) fikk mer enn 10 prosents oppslutning ved siste valg, og hvorvidt den politiske skillelinjen mellom kapital og arbeid, høyre-venstre akse i europeisk politikk, har produsert tradisjonelle konservative og kristeligdemokratiske partier som det norske Høyre, det vil si partier som er medlem av EPP. Valgene det refereres til er: Østerrike (06, 08, 13, 17), Danmark (05, 07, 11, 15), Italia (06, 08, 13, 18), Finland (03, 07, 11, 15), Norge (05, 09, 13, 17), Nederland (06, 10, 12, 17), Sverige (10, 14) og Tyskland (13, 17).

** Lega het tidligere Lega Nord og var et regionalt uavhengighetsparti ledet av Umberto Bossi, som ville at Nord-Italia skulle bli en egen uavhengig stat under navnet Padania. Nå er partiet ledet av Matteo Salvini, som har dratt det i en mer nasjonalistisk retning med skepsis mot EU etc.

Kilde: International Foundation for Electoral Systems (2018), Inter-Parliamentary Union (2018), New York Times (2017), Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (2018) og de enkelte landenes parlamenter.⁷

Blant de høyrepopulistiske partiene er det altså kun partier med en oppslutning på mer enn 10 prosent i siste valg som er tatt med, selv om dette utelukker et sentralt høyreparti i europeisk politikk som Nasjonal Front. Under ledelse av Marine Le Pen fikk Nasjonal Front 33,9 prosent av stemmene i andre omgang i det franske presidentvalget i april 2017, men i valget til landets nasjonalforsamling i juni samme år fikk partiet etter andre valgrunde bare 8,75 prosent av stemmene og 8 av 577 mandater i nasjonalforsamlingen.

Gitt at vi her bare ser på resultater i parlamentsvalg, og da kun på valg til det som kalles førstekammeret i tilfeller hvor parlamentet også har en form for annenkammer, faller derfor Frankrike ut selv om det ville ha styrket argumentet om at Støre og Gerhardsen tar feil i sine påstander om at høyrepolitikk fører til høyrepopulisme. Nasjonal Fronts store oppslutning i presidentvalget i 2017 kom etter fem år med sosialisten François Hollande som president, og sosialistpartiet som det største partiet i den franske nasjonalforsamlingen.

Faller ut gjør også Det britiske uavhengighetspartiet UKIP, som fikk en oppslutning på 12,6 prosent ved valget til Det britiske underhuset i 2015, men som ved det utskrevne valget i 2017 gikk tilbake til 1,8 prosent. Dette var på linje med hva partiet hadde fått tidligere på 2000-tallet.

Dessuten er ikke Det sveitsiske folkepartiet med, selv om det fikk 29,4 prosent av stemmene ved valget i 2015. Grunnen er at Sveits har en maktdelingsmodell for organiseringen av den utøvende makten på føderalt nivå som ligner mer på den norske formannskapsmodellen enn en parlamentarisk modell. Derved lar det seg ikke teste mot Støre og Gerhardsens påstand om at tradisjonell høyrepolitikk fører til høyrepopulisme.

Utelatt er også de høyrepopulistiske partiene som har gjort det godt i Den tsjekkiske republikk (ODS 11,3 prosent i 2017), Latvia (Nasjonal allianse 16,6 prosent i 2014), Polen (PIS 37,6 prosent i 2015) og Ungarn (Fidez 48,5 prosent og Jobbik 19,5 prosent i 2018), siden de politiske skillelinjene og de sentrumsorienterte høyrepartienes og sosialdemokratiske partienes historie er annerledes i disse landene enn landene nevnt ovenfor.

Ser vi imidlertid på Støre og Gerhardsens økonomiske argumenter for å forklare høyrepopulismens fremvekst, ville det ha styrket kritikken mot dem dersom disse landene var blitt tatt med siden deres økonomiske utvikling har vært svært positiv de siste årene, og blant annet bidratt til at arbeidsledigheten er gått markant ned.

Vi skal se nærmere på de åtte landene etterhvert, men først diskutere Støres og Gerhardsens påstander om hvordan norsk politikk har utviklet seg de siste tiårene, og gjennom denne diskusjonen også definere hva som ligger i begrepet «høyrepopulisme». Som vi ser av figur 1 ovenfor, er det en klar vekst i velgernes støtte til såkalte høyrepopulistiske partier i seks av de åtte landene i de to siste valgene, mens utviklingen i Finland og Norge har gått i motsatt retning. Sannfinnene gikk tilbake i det siste valget til nasjonalforsamlingen i 2015, mens Fremskrittspartiet gikk tilbake i begge de to siste stortingsvalgene i 2013 og 2017.

Støres og Gerhardsens feilslutninger

Mens Fremskrittspartiet, som Støre og Gerhardsen karakteriserer som et høyrepopulistisk parti på linje med lignende partier i resten av Europa, hadde en oppslutning på 22,1 prosent ved stortingsvalget i 2005 – etter fire år med en sentrum-høyre-regjering ledet av Kristelig Folkepartis Kjell Magne Bondevik, og 22,9 prosent i 2009 og 16,3 prosent i 2013 – etter fire og åtte år med en rødgrønn regjering ledet av Arbeiderpartiets Jens Stoltenberg, fikk partiet bare 15,2 prosent av stemmene ved valget i 2017 – etter fire år med det som ofte er blitt kalt en blå-blå regjering ledet av Høyres Erna Solberg med Fremskrittspartiet som regjeringspartner.

Dette kan naturligvis skyldes at partiet har mobilisert på spesielle saker ved de forskjellige valgene, og av den grunn har svingt i oppslutning ut fra om FrP har hatt sakseierskap til saker som velgerne har sett på som spesielt viktige eller ikke, eller at de har opplevd en form for regjeringsslitasje for et parti som for første gang i sin historie har deltatt i en regjering. Men det er likefullt vanskelig å se at det Støre og Gerhardsen kaller høyrepolitikk har ført til økt valgoppslutning om høyrepopulismen i en norsk kontekst. Empirien viser det stikk motsatte. Dessuten, hvis det var slik, ville det ha vært et eksempel på det motsatte av hva internasjonal valg- og partiforskning har vist oss i 60 år: at Anthony Downs teori fra 1957 om at når partier går mot sentrum, hvor de fleste velgerne befinner seg, står de i fare for å miste stemmer på ytterste høyre og venstre fløy.⁸

Dette skjedde under Arbeiderpartiets sentrumsdreining på 1990-tallet, som endte med at Sosialistisk Venstreparti gjorde sitt beste valg noensinne med 12,5 prosents oppslutning i 2001, og det skjedde etter at Høyre gikk inn i Kjell Magne Bondeviks mindretallskoalisjon av Kristelig Folkeparti, Venstre og Høyre i perioden 2001-2005, da Fremskrittspartiet fikk 22,1 prosent av stemmene ved valget i 2005. Mens det motsatte skjedde da Arbeiderpartiet dannet en koalisjonsregjering med Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti fra 2005 til 2009 og 2009 til 2013. Dette førte til at Senterpartiet gikk tilbake fra 6,5 prosent av stemmene i 2005 til 6,2 prosent i 2009, mens Sosialistisk Venstreparti gikk tilbake fra 8,8 prosent i 2005 til 6,2 prosent i 2009.

Vinneren på venstresiden i 2009 var Arbeiderpartiet, som gikk frem fra 32,7 prosent i 2005 til 35,4 prosent i 2009, mens det var Fremskrittspartiet som tok over som det største partiet på høyresiden med 22,9 prosent av stemmene ved valget i 2009. Det var 5,7 prosentpoeng mer enn Høyre, som også i 2005 hadde gjort et dårlig valg med bare 14,6

prosent, men som reiste seg igjen til valget i 2013 og fikk 26,8 prosent av stemmene. Dette var nok til at Høyre og Fremskrittspartiet, som riktignok var gått kraftig tilbake og nå bare fikk 16,3 prosent av stemmene, kunne danne en borgerlig regjering med støtte fra Kristelig Folkeparti og Venstre, som avløste Jens Stoltenbergs rødgrønne regjering i 2013.

Alle disse bevegelsene langs høyre-venstre-aksen av velgere og partier kan forklares med Anthony Downs teori om at Arbeiderpartiet og Høyre ikke kan bli for like hverandre, for da vil velgerne gå til henholdsvis venstre eller høyre for dem. Men fløypartiene kan heller ikke bli for harde i klypa overfor Arbeiderpartiet og Høyre, for da vil velgerne kunne gå tilbake mot midten av høyre-venstre-aksen og gi de tradisjonelle styringspartiene ny tillit. Et tredje alternativ kan derfor være å samarbeide om regjeringsansvaret, slik Sosialistisk Venstreparti gjorde for første gang i 2005 og Fremskrittspartiet for første gang i 2013. Men dette førte i begge tilfeller til at de mistet velgere, spesielt Sosialistisk Venstreparti, som gikk fra 8,8 prosent av stemmene i 2005 til 4,1 prosent i 2013, mens Fremskrittspartiet gikk tilbake fra 16,3 prosent av stemmene i 2013 til 15,2 prosent i 2017.

Det stemmer altså ikke det Støre og Gerhardsen påstår: at høyrepolitikk fører til høyrepopulisme i den forstand at høyrepopulistiske partier får økt oppslutning. Hvis dette hadde vært riktig, skulle også sosialdemokratisk politikk ha ført til venstrepopulisme, men det stemmer heller ikke – i hvert fall ikke hvis vi definerer Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet som venstrepopulister.⁹ Etter fire år med en Høyreledet regjering hvor også Fremskrittspartiet var med, var det Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti som gjorde det klart best i valget i 2017, mens Arbeiderpartiet, Høyre og Fremskrittspartiet alle tre gikk tilbake.

Behov for å markere politiske forskjeller?

Jonas Gahr Støre og Marte Gerhardsen kom i fjorårets valgkamp med flere sterkt kritiske påstander om Høyres politiske kurs under statsminister Erna Solberg i perioden 2013-2017. Med henvisning til det Støre mente var et britisk farvel til EU, som følge av en mislykket høyrepolitikk som har ført til økte forskjeller i det britiske samfunnet, påstod han blant annet at regjeringen Solberg, «med tyngdepunkt til høyre for Høyre», ledet Norge inn på samme mislykkede spor som det konservative partiet hadde gjort i Storbritannia:

Aksept for økende arbeidsledighet, mangel på nye arbeidsplasser, usosiale skattekutt, en passiv politikk mot sosial dumping som nylig ble [kritisert av Riksrevisjonen](#), en svekket arbeidsmiljølov, sentralisering og en politikk som setter by og land mer opp mot hverandre og mer vekt på konfrontasjoner i innvandringspolitikken enn integreringspolitikk som virker. Dette er umiskjennelig høyrepolitikk som øker forskjellene.¹⁰

Men hvis det er slik Anthony Downs sier, at «partier utvikler politikk for å vinne valg, snarere enn å vinne valg for å utvikle politikk»,¹¹ og at velgerne er rasjonelle i valg av parti, er det mye som tyder på at det snarere var Arbeiderpartiets politiske budskap som slo feil ved valget i 2017 enn Høyres politikk, og førte til tap av langt flere stemmer for Ap til venstre for seg enn for Høyre til høyre for seg. Problemet i fjorårets valgkamp var nok for mange velgere heller at «Høyre ligner stadig mer på et moderne sosialdemokratisk parti, mens Arbeiderpartiets ledelse kler og ter seg som høyrefolk», som professor i økonomisk historie Einar Lie skrev i Aftenposten i januar 2018.¹²

Spaltisten Jan Arild Snoen skrev for eksempel allerede i 2015, i sin «internrevisjon» av Solberg-regjeringens politikk, at den borgerlige regjeringen hadde satt i gang mye, men han merket liten forskjell fra den rødgrønne regjeringens åtte år ved makten. Som Snoen påpekte var mange av Solberg I-regjeringens reformer temmelig teknokratiske,

og ligger tett opp til det vi kunne forestille oss at et Arbeiderparti i mindretallsregjering kunne ha gjort. Det gjelder både kommunereformen, politireformen, høyskolereformen og opprettelsen av eget veiselskap. Trolig kommer det noe godt ut av disse reformene, men noen klar ny kurs for landet innebærer det knapt. Og velgerne vil nok merke liten forskjell før stortingsvalget i 2017.¹³

På noen områder mener Snoen likevel at Solberg I-regjeringen tidlig tok et lite skritt til høyre, for eksempel – som Støre også har påpekt – når det gjelder endringer i arbeidsmiljøloven, en liberalisering av friskoleloven, åpning for et visst nedslag i enkelte statsbedrifter, endringer i formuesskatten, delvis konkurranseutsetting av jernbanen og en noe utvidet valgfrihet i helsevesenet. Endringene var likevel svært begrenset, og ifølge Snoen la Solberg I-regjeringen seg i realiteten «til venstre for Bondevik II, som ikke akkurat var en mørkeblå regjering.»¹⁴ Støre hadde derfor, forståelig nok, et sterkt behov for å markere forskjell til Erna Solberg i valgkampen i 2017. Dette gjorde han primært gjennom å kritisere Høyre for å ha åpnet opp for det han kalte et høyrepopulistisk FrP.

Hva er populisme?

Statsviteren Anders Ravik Jupskås definerer «populisme» som en ideologi, strategi eller kommunikasjonsform som appellerer til «folket» i motsetning til «eliten», og som er blitt knyttet både til venstre- og høyreorienterte partier, så vel som sentrums- og bondepartier, spesielt i Europa og Latin-Amerika.¹⁵ Felles for populistpartiene er en sterk tro på mer folkelig innflytelse på politikken, særlig gjennom bruken av folkeavstemninger. Dette gjør dem svært forskjellige fra ekstremistiske partier og bevegelser på ytterste høyre og venstre fløy, som ofte er anti-demokratiske og, i ytterste konsekvens, aksepterer voldelige metoder for å fremme sin politikk. Høyrepopulistiske partier settes likevel i mange tilfeller i samme bås som det Jupskås kaller høyreekstreme partier. Grunnen til dette er at de høyrepopulistiske og høyreekstreme partiene gjerne deler ideen om en ekskluderende nasjonalisme, frykt for fremmede kulturer og visse autoritære trekk. Men høyreekstreme partier skiller seg fra de høyrepopulistiske ved at de i tillegg gjerne har sterke rasistiske holdninger og er motstandere av rettsstaten og det liberale demokratiet.

Høyrepopulistiske partier er altså langt ifra «udemokratiske», snarere tvert i mot, mener Jupskås: «Forutsatt at man ser demokrati som øyeblikkets flertallsstyre, er de «hyperdemokratiske».»¹⁶ Han får støtte av den nederlandske statsviteren Cas Mudde, som blant annet påpeker at populistiske partier ofte fremmer saker som store deler av befolkningen er opptatt av, men som politikerne i de etablerte partiene stiller seg unnvikende til.¹⁷ Jupskås ser heller ikke Fremskrittspartiet som et rendyrket høyrepopulistisk parti i europeisk sammenheng, men mer likt på de partiene dets grunnlegger Anders Lange i sin tid kritiserte.

Populismens fremste problem, slik historiker Bård Larsen ser det, er at den lett tenderer mot det illiberale, mens «det liberale demokratiet er tuftet på pluralisme, altså erkjennelsen av at vi lever i et samfunn hvor vi etterstreber mål som ikke bare er ulike, men til tider uforenlige.»¹⁸ Sammenlignet med andre slike partier i Europa er Fremskrittspartiet en mer moderat utgave med sterkere innslag av liberalkonservative strømninger.¹⁹ Ifølge den britiske parti- og valgforskeren Elisabeth Carter, har partiet tradisjonelt heller ikke hatt spørsmål knyttet til innvandring og anti-immigrasjonspolitik som en sentral del av sin ideologi og kan derfor ikke regnes som et rendyrket høyrepopulistisk parti.²⁰

En annen ekspert på høyrepopulistiske partier i Europa, Elisabeth Ivarsflaten ved Universitetet i Bergen, mener likevel at det er greit å bruke begrepet høyrepopulistisk om

Fremskrittspartiet: «Hvilken betegnelse skulle en ellers bruke», sier hun, og påpeker at på den ene siden fremstår riktignok Fremskrittspartiet i sitt partiprogram med moderate synspunkter, men på den andre siden kommer det politiske utspill fra partiet som er mer ytterliggående, ikke minst på innvandringsfeltet. Dette dobbeltspillet mener Ivarsflaten er karakteristisk for høyrepopulistiske partier som Fremskrittspartiet.²¹

Ny politikk eller bare retorikk?

Det er også Fremskrittspartiets retorikk Støre ofte har reagert på i sine valgkampinnlegg mot Erna Solberg, som den borgerlige regjeringens sjef. Dette så vi i forbindelse med at justisminister Sylvi Listhaug fra Fremskrittspartiet publiserte et Facebook-innlegg i mars 2018 med tittelen «Ap mener terroristenes rettigheter er viktigere enn nasjonens sikkerhet». Utspillet endte med at Listhaug valgte å trekke seg som justisminister 20. mars 2018 for å unngå et mistillitsforslag mot seg fra opposisjonen på Stortinget, som ville ha ført til at statsminister Solberg ville ha stilt kabinettspørsmål, og da Listhaug som innvandrings- og inkluderingsminister to uker før stortingsvalget reiste til bydelen Rinkeby i Stockholm, som er kjent for å ha en høy andel innvandrere og store sosiale utfordringer, for etter eget sigende å lære av svenske erfaringer.

Støre mente at Listhaug reiste dit for å skremme velgerne, og la skylden på Erna Solberg for at dette fikk skje: «Erna Solberg er laglederen. Hun kommer ut etter at Sylvi Listhaug har sagt noe og sier «jeg ville ikke ha ordlagt meg slik.» Men arven etter Solberg er at hun har latt dette bli regjeringsstemmen til Norge».²² – «Det er nedrig politikk, Erna Solberg», sa Støre og fikk langt på vei støtte fra Stockholms byrådsleder Karin Wanngård fra Socialdemokraterna, som anklaget Listhaug for å utnytte deres gjestfrihet og skåre poenger i den norske valgkampen.²³

Også i landsmøtetalen til Arbeiderpartiet i februar 2017, gikk Støre sterkt ut mot det han kalte en tendens til samarbeid mellom tradisjonelle høyrepartier og høyrepopulistiske partier, samtidig som han fridde til sentrumspartiene Venstre og Kristelig Folkeparti om å gå i samarbeid med Arbeiderpartiet før valget:

Rundt oss ser vi høyrepartier som tradisjonelt har vært statsbærende partier som allierer seg med høyrepopulister for å sikre seg makt. Det har også skjedd i Norge, og det er det viktig å si fra om. – Jeg har i internasjonale sammenhenger forklart at Frp i Norge er ikke det samme som tilsvarende partier i andre land.

Men det er en del av den høyrepopulistiske familien. Når vi holder døren åpen for sentrum, er det et klart signal om at man må tenke gjennom hvor verdifundamentet bør ligge.²⁴

Men Støre møtte liten forståelse hos det ene av de to selvoppnevnte sentrumpartiene i norsk politikk, Kristelig Folkeparti, for en slik invitt. Selv om partileder Knut Arild Hareide delte Støres bekymring for høyrepopulismens vekst i Europa og USA, var han like skeptisk til venstrepopulismens fremgang i norsk politikk og ønsket av den grunn heller å arbeide for en regjering med «flest mulige sentrumpartier og Høyre.» Samtidig la han til at «Man kan si mye om Erna Solberg, men populistisk er hun ikke, i ordets negative forstand.»²⁵

Hadde Jonas Gahr Støre hatt rett i sine påstander, burde bordet ha vært dekket for sosialdemokratiet i Europa. «Men slik er det ikke», skrev leder i tankesmien Civita, Kristin Clemet, i Aftenposten i april 2017.²⁶ Hennes kommentar var primært knyttet til et intervju Jonas Gahr Støre ga til Aftenposten 18. april 2017, hvor han mente at løsningen for å demme opp mot det han kalte ytterliggående høyrekrefter i Europa «ligger i et nærmere samarbeid mellom sosialdemokratiene og sentrum.»²⁷

Clemet mente at Støre hadde to lett forståelige budskap i dette intervjuet: Han ønsket å samarbeide med KrF og han ønsket å bekjempe høyrepopulisme. Men hun reagerte på sammenkoblingen av de to ønskene. For det første fordi det for henne var lite som tydet på at det Støre kaller høyrepopulisme har vokst i Norge fordi Høyre og Fremskrittspartiet har samarbeidet i regjering. For det andre fordi det generelt sett ikke er slik at det Støre kaller høyrepopulistiske partier gjør det best i land med store forskjeller og høy arbeidsledighet. For det tredje fordi det ikke bare er tradisjonelle høyrepartier som gjennomfører innstramninger eller som styrer i land der den økonomiske ulikheten øker. Og for det fjerde fordi det ikke bare er tradisjonelle høyrepartier som inngår allianser med det Støre kaller høyrepopulistiske partier i Europa.

Dersom det skal demmes opp for en voksende høyrepopulisme, mener Clemet at det først og fremst må tas tak i de underliggende forholdene som har gjort at høyrepopulistiske partier har økt sin støtte de siste årene: «I så fall kommer vi ikke utenom innvandrings- og integreringspolitikken, som er det som forener de høyrepopulistiske partiene», sier hun.²⁸ Dessuten påpeker Clemet at Støres analyse heller ikke gir noe svar på hvorfor velgerne i Europa ikke velger «en sunn sosialdemokratisk politikk» fremfor «tradisjonell høyrepolitikk» når denne – ifølge Støre – til og med fører til at de blir høyrepopulister: «Flere undersøkelser

viser at tradisjonelle arbeiderklassevelgere er mer opptatt av innvandring og identitet enn av økonomi, og at de søker seg til høyrepopulistiske partier i langt større grad enn til sosialdemokratiske partier», skriver Clemet.²⁹

Hva sier velgerne?

Clemets argumenter finner vi igjen hos valgforskerne Johannes Bergh og Rune Karlsen ved Institutt for samfunnsforskning. Instituttet har siden 1957 foretatt opinionsmålinger som har gitt dem data på individnivå om norske velgere gjennom det som er blitt kjent som Valgforskningsprogrammet. Det vil si at de kan følge trender i velgermassen gjennom å foreta intervjuer for å finne ut hvilke saker velgerne setter øverst på dagsorden for sitt valg av parti, hvorfor de stemmer som de gjør og hvor velgere som skifter parti mellom valg kommer fra og hvor de går med hensyn til partivalg. I analysen av stortingsvalget i 2017 skriver de:

Det mest påfallende trekket ved velgernes dagsorden i 2017 er hvor dominerende innvandringssaken ser ut til å være i velgernes bevissthet. Innvandring er jo en sentral del av norsk offentlig debatt, men har aldri tidligere i valgundersøkelsene blitt oppgitt som en så viktig sak for velgerne. Mer enn hver fjerde velger hadde denne saken i tankene når han eller hun stemte. Det samme kan vi si om hele 70 prosent av Fremskrittspartiets velgere, som er en fordobling av nivået fra 2013. Saken er også viktig for MDGs, Høyres og SVs velgere.³⁰

Dersom vi tar for oss stortingsvalgene på 2000-tallet, er endringene markante. I 2001 var valgkampen tydelig preget av skatt og skole, mens vi i nyere tid har sett et mer fragmentert bilde hvor velgerne har vært mindre enige om hvilke saker som er de viktigste. I valgkampen 2017 var det innvandring, skatter og avgifter, skole og utdanning, miljø og økonomi/sysselsetting som var de viktigste sakene.

Som vi ser av tabell 1 på neste side, var det under Solberg I-regjeringen spesielt stor endring i favør av at 16 prosentpoeng flere sa at innvandring var den viktigste saken i 2017 sammenlignet med i 2013. Deretter fulgte økonomi, industri og sysselsetting, som hadde en økning på 11 prosentpoeng, mens den tredje største endringen var i synet på viktigheten av skatter og avgifter med en økning på ni prosentpoeng. Saker velgerne mente var mindre viktige ved stortingsvalget i 2017 enn i 2013, var først og fremst samferdsel og helse. Dette kan være et tegn på at velgerne synes disse sakene har vært bedre ivaretatt i denne perioden enn tidligere, mens det motsatte er tilfellet for de sakene hvor velgernes

vektlegging av viktigheten har økt mest: Innvandring, økonomi, industri og sysselsetting samt skatter og avgifter.

Her må vi imidlertid kontrollere for spesielle hendelser i forskjellige valgperioder. For eksempel den ekstreme veksten i antall asylsøkere, flyktninger og migranter til Norge og Europa i 2015, eller fallet i oljeprisen i desember samme år, som resulterte i en økning i arbeidsledigheten i Norge. Skal vi kunne gjøre dette, må vi spørre velgerne hvorfor de vektlegger saker ulikt, men slike data har vi ikke. Det vi *kan* si noe om med eksisterende data, er forholdet mellom hvilke saker velgerne ser på som viktigst fordelt på partitilhørighet, og hvilke partier de mener har den beste politikken på sentrale saksområder.

Tabell 1 Velgernes viktigste saker ved stortingsvalgene 2001-2017

	2001	2005	2009	2013	2017
Helse	22	15	19	23	17
Skole og utdanning	34	32	29	22	21
Samferdsel	-	3	8	15	7
Miljø	8	8	20	14	20
Skatter og avgifter	34	17	15	14	23
Eldreomsorg	16	23	18	13	12
Innvandring	4	6	16	12	28
Barn- og familiepolitikk	14	13	6	8	5
Økonomi, industri og sysselsetting	4	13	12	7	18
Distriktpolitikk	7	9	5	7	9
Offentlig-privat	2	4	3	5	4
Sosial utjevning	5	6	3	3	6
N	1753	1774	1573	1772	4943

Listen tar utgangspunkt i de 12 viktigste sakene i 2017 og viser utviklingen over tid. Det vil altså være noen saker som ikke er med i denne oversikten. Kilde: Bergh og Karlsen 2017, s. 2.³¹

I tabell 2 på neste side, ser vi at Fremskrittspartiet skiller seg klart ut som det partiet hvor velgerne er mest opptatt av innvandring (70 prosent), mens mange også er opptatt av skatter og avgifter (30 prosent) og i mindre grad økonomi, industri og sysselsetting (13 prosent). Når det gjelder Høyres velgere sier 25 prosent at økonomi, industri og sysselsetting er viktigst, etterfulgt av 24 prosent som sier skatter og avgifter, og 23 prosent som mener innvandring.

På motsatt side langs høyre-venstre akse i norsk politikk, ser vi at Arbeiderpartiet har en annen profil når det gjelder hvilke saker deres velgere ser på som de viktigste. De skårer prosentvis lavt på to av de tre saksområdene velgerne ser på som viktigst: bare åtte prosent legger vekt på innvandring som en viktig sak, og bare 11 prosent på skatter og avgifter, mens 20 prosent mener økonomi, industri og sysselsetting er viktig.

Arbeiderpartiets velgere er heller ikke veldig opptatt av samferdsel, som stemmer overens med velgerskarens generelle vektlegging av dette, men til gjengjeld er 31 prosent av dem opptatt av helse, som bare 17 prosent av velgerne generelt legger vekt på. Det samme gjelder til en viss grad eldreomsorg, hvor 26 prosent av Arbeiderpartiets velgere ser på dette som viktig, mens bare 12 prosent av velgerne totalt gjør det.

Tabell 2 Viktige saker ved stortingsvalget i 2017 blant ulike partiers velgere.
Prosentandel som nevner saken som viktig

	R	SV	A	V	KrF	SP	H	FrP	MDG
Helse	16	9	31	20	20	16	27	20	8
Skole og utdanning	4	32	26	38	19	10	28	5	21
Samferdsel	1	2	5	11	4	12	15	19	1
Miljø og klima	26	51	18	39	22	14	8	2	82
Skatter og avgifter	13	3	11	8	2	7	24	30	12
Eldreomsorg	3	4	26	4	21	20	18	20	4
Innvandring	9	19	8	12	14	8	23	70	26
Barn- og familiepolitikk	0	1	5	5	37	3	4	1	4
Økonomi, industri og sysselsetting	8	5	20	30	7	8	25	13	5
Distriktpolitikk	10	2	7	3	2	62	2	3	3
Offentlig-privat	23	4	2	1	0	2	2	0	3
Sosial utjevning	25	31	8	2	3	3	1	1	4
N	186	298	1315	201	165	467	1060	465	204

Prosentandelene summerer ikke til 100 da det er mulig å nevne to saker. Kilde: Bergh og Karlsen 2017, s. 2.³²

Helse, skole og utdanning er de saksfeltene hvor Arbeiderpartiets og Høyres velgere er likest, med 31 og 26 prosent for helse blant Arbeiderpartiets velgere og 27 og 28 blant Høyres. Mens skillet mellom de to partiene er mest markant når det gjelder skatter og avgifter, hvor kun 11 prosent av Arbeiderpartiets velgere ser dette som viktig, mens 24 prosent av Høyres velgere gjør det. Som vi allerede har sett, er det likevel Fremskrittspartiets velgere som er mest opptatt av spørsmålet om skatter og avgifter, med en score på 30 prosent.

Dag Einar Thorsen, førsteamanuensis ved Universitetet i Sørøst-Norge og medlem av Arbeiderpartiet, mener mangelen på et klart politisk budskap, lysere økonomiske utsikter og for liten kontakt med grasrota førte til Arbeiderpartiets valgnederlag i 2017. Til VG sa han få dager etter valget at:

Ap var så opptatt av å gjøre alle til lags og vinne regjeringmakten at de glemte å være tydelige på hva de egentlig ønsket med makten. Hva som skulle bli annerledes med Ap i regjering fikk ikke velgerne tydelig beskjed om i valgkampen, og det sa de klart ifra om på valgdagen.³³

Når Statistisk sentralbyrå i tillegg kunne anslå i sine prognoser at arbeidsledigheten ville fortsette å falle de kommende årene, lønningene øke og rentene holde seg lave samtidig som boligprisene var på vei nedover, ble det, som Thorsen sier: «vanskelig å argumentere for at nå går alt lukt til helvete og nå må noen andre overta. Det bet åpenbart ikke på velgerne.»³⁴

Thorsen mener Arbeiderpartiet gjorde en tabbe da de skrev valgkampstrategien «i stein ett år før valget», uten at partiledelsen hadde lyttet til grunnfjellet i partiet – de tillitsvalgte og velgerne. Selv stortingsrepresentanter i Arbeiderpartiet mente ifølge Thorsen at de var blitt satt til side i denne prosessen, i det han karakteriserer som en voldsom toppstyring av partiet i stortingsperioden før valget i 2017.

Men også det Thorsen kaller «en selsom invitt» til Kristelig Folkeparti fra Støre i valgkampen, førte antagelig til tap av velgere siden dette ikke hadde noen forankring i partiorganisasjonen og neppe var det grasrota i partiet så som en riktig strategi dersom venstresiden i politikken skulle vinne valget.

Hva sier partiene?

Gjennom hele perioden etter andre verdenskrig har Arbeiderpartiet fått flest stemmer ved stortingsvalgene, mens Høyre har fått nest flest stemmer. Unntaket er valgene i 2005 og 2009, da Fremskrittspartiet ble nest størst. De øvrige stortingspartiene har bare unntaksvis samlet mer enn 10 prosent hver av stemmene ved stortingsvalgene, og de har alle iblant vært nær eller under sperregrensen på fire prosent på meningsmålingene.

På 2000-tallet har Høyre og Fremskrittspartiet sammen fått flere stemmer enn Arbeiderpartiet, og flyttet tyngdepunktet i norsk politikk mot høyre. Men de har ikke hatt nok stemmer til å kunne danne flertall på Stortinget, før de med parlamentarisk støtte fra

Kristelig Folkeparti og Venstre dannet den første regjeringen med Erna Solberg fra Høyre som leder i 2013. I forkant av dette hadde Arbeiderpartiet i 2005, for første gang etter andre verdenskrig, akseptert å gå i koalisjon med andre partier og dannet den rødgrønne regjeringen med Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti som satt i to perioder til 2013. Mens Erna Solberg etter valget i 2017 kunne fortsette regjeringssamarbeidet med Fremskrittspartiet. Fra januar 2018 har dette samarbeidet også inkludert Venstre som regjeringsmedlem og derved har statsminister Solberg kunnet støtte seg på 80 av 169 mandater i Stortinget.

Men selv om den nye blågrønne regjeringen utvidet sitt mandatgrunnlag fra 72 til 80 representanter, er den fremdeles avhengig av støtte fra sak til sak fra ett eller flere av de andre partiene på Stortinget. Det vil i første rekke si Kristelig Folkeparti, som med sine åtte representanter har kommet i en vippeposisjon mellom den blågrønne regjeringen og den rødgrønne opposisjonen.

Så langt har Kristelig Folkeparti støttet Høyres regjeringsalternativ fremfor Arbeiderpartiets, selv om Jonas Gahr Støre, som vi allerede har vært inne på, gjentatte ganger har fridd til Kristelig Folkepartis leder Knut Arild Hareide om å danne et alternativ på venstresiden i norsk politikk, uten å få ja. Fire dager før valget i 2017 sa Hareide til VG at «Vi vil ikke sette inn Jonas Gahr Støre som statsminister rett etter valget. Vi vil ikke felle Erna Solberg rett etter valget. Men dette er ingen blankofullmakt for fire nye år med Frp i regjering.»³⁵

Partiene ser altså ut til å ha blitt mindre lojale mot sine prinsipper de siste årene, gjennom at Arbeiderpartiet i 2005 for første gang etter andre verdenskrig dannet en koalisjonsregjering med Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti til venstre for seg selv og Høyre gjorde det samme med Fremskrittspartiet til høyre i 2013, og ikke minst Venstre i 2018 samt Kristelig Folkepartis flørting med Arbeiderpartiet før og etter valget i 2017.

Men også velgerne har blitt mer rotløse og partienes grunnfjell ser ut til å ha forvitret. Fremdeles stemmer mange velgere på det partiet de alltid har stemt på, «men velgermarkedet som helhet er blitt mer åpent og flytende», som Jan Erik Grindheim, Knut Heidar og Kaare Strøm uttrykker det.³⁶ Dersom vi slår sammen de som identifiserer seg sterkt og svakt med sitt parti, har partiidentifikasjonen gått ned fra omkring 70 prosent på 1980-tallet til rundt 50 prosent på 2000-tallet, mens den harde kjernen av de som

identifiserer seg sterkt med sitt parti de siste tretti årene har ligget ganske stabilt rundt 30 prosent.

Velgere på vandring

Det er særlig Arbeiderpartiet som har opplevd lavere partiloyalitet og økt velgerflukt. I 1965 sa 39 prosent av Arbeiderpartiets velgere at de identifiserte seg sterkt eller svakt med partiet, mot kun 19 prosent i 2013 – etter åtte år med en Arbeiderpartiledet regjering. Men også de andre partiene har fått mindre lojale velgere, bortsett fra Høyre, som har økt velgerandelen som identifiserer seg sterkt eller svakt med partiet fra 11 til 15 prosent i denne perioden.³⁷

Lavere partiloyalitet har skapt mer uforutsigbarhet i norsk politikk, og for de partiene som de siste årene har ligget rundt sperregrensen på fire prosents oppslutning er det blitt spesielt viktig å sikre seg tillit blant det som ofte kalles flytende velgere. Det så vi ikke minst i valgkampen til Stortinget i 2017, da Sosialistisk Venstreparti lenge slet på meningsmålingene og Kristelig Folkeparti og Venstre så vidt reddet seg over sperregrensen.

Om et parti klarer å opparbeide seg spesielt mye tillit på et politikkområde, omtales dette gjerne av valgforskerne som at partiet har sakseierskap på området. I valgundersøkelsen fra Institutt for samfunnsforskning er det også spurt om hvilke partier velgerne mener har den beste politikken på 10 sentrale saksområder. Svarmønsteret er gjenkjennelig over tid, selv om andelen velgere som mener at et bestemt parti har den beste politikken, kan variere.

Ved stortingsvalget i 2017 så vi at de to største partiene i sentrum av norsk politikk, Høyre og Arbeiderpartiet, hadde en veldig forskjellig utvikling når det gjaldt velgernes tillit til at de hadde den beste politikken på utvalgte områder. Høyre opprettholdt høy tillit på viktige saksområder i partiets politikk, bortsett fra når det gjaldt skattepolitikken, mens Arbeiderpartiet tapte sakseierskapet på sentrale områder som skatt og sysselsetting:

Høyre har særlig mye tillit i skole-, helse- og skattepolitikk. Partiet klarte i all hovedsak å holde på tilliten i disse sakene, men andelen som mente at partiet hadde beste skattepolitikk sank med åtte prosentpoeng fra 2013 til 2017. Fremskrittspartiet har et klart sakseierskap i innvandringspolitikken, og andelen som mente at partiet hadde best politikk økte fra 27 prosent i 2013 til 35 prosent i 2017.

Arbeiderpartiet tapte sakseierskap på sentrale områder for partiet, helse-, skatt- og sysselsettingspolitikk. Selv om over 30 prosent pekte på Ap som partiet med best sysselsettingspolitikk i 2017, er nedgangen fra 2009 dramatisk. Da mente over seks av ti at Ap var best.³⁸

Et partis tap av sakseierskap og tillit blant velgerne kan selvsagt føre til at velgerne skifter parti fra ett valg til et annet. Som vi ser av tabell 3 på neste side – også denne basert på valgundersøkelsene til ISF, er det stor variasjon mellom de forskjellige partiene når det gjelder velgervandringene fra 2013 til 2017, prosentuert ut fra stemmegivningen i 2013.

De minst lojale velgerne finner vi i Venstre og Miljøpartiet De Grønne, hvor bare 34 og 44 prosent av dem stemte på samme parti i 2017 som i 2013, mens Senterpartiet og Rødt hadde de mest lojale velgerne med 86 og 84 prosent som stemte det samme ved de to valgene. Deretter følger Høyre med 70 prosent, Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet, som begge har 67 prosent, Kristelig Folkeparti med 64 prosent og Sosialistisk Venstreparti med 60 prosent.

Tabell 3 Partienes velgere i 2017 etter parti i 2013 Prosent («Hvor gikk 2013-velgerne?»)

Parti 2017	2013											Stemte ikke
	I alt	Rødt	SV	Ap	V	KrF	Sp	H	FrP	MDG	Andre	
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Rødt	3	84	11	2	1	1	1	0	0	8	11	4
SV	7,1	4	60	7	8	1	0	1	1	14	0	5
Ap	24,6	0	16	67	18	4	6	4	2	12	0	16
V	4,6	0	1	0	34	2	0	6	1	2	0	2
KrF	3,9	0	0	0	1	64	0	1	0	0	17	5
Sp	9,4	4	3	7	11	10	86	3	3	14	11	6
H	25	4	0	6	11	8	1	70	18	2	17	13
FrP	10,2	0	1	1	1	7	1	8	67	2	6	4
MDG	4	0	5	3	13	0	1	1	0	44	6	5
Andre	2,4	0	1	2	0	1	0	2	5	4	28	5
Stemte ikke	5,8	4	2	4	3	1	3	4	5	0	6	37
Antall svar	2026	25	111	595	143	98	94	561	204	52	18	125

Kilde: Aardal og Bergh 2017, s. 2.³⁹

For å få det hele og fulle bildet av vandringene frem og tilbake mellom partiene, må vi som i tabell 4 på neste side også se på hvor velgerne i 2017 kom fra, og studere balansen mellom gevinst og tap for partiene, som til syvende og sist bestemmer deres skjebne.

Venstre er det partiet som i prosent får flest velgere fra et annet parti, og da fra Høyre. Bernt Aardal og Johannes Bergh sier at dette kan skyldes at mange Høyre-velgere stemte på Venstre av taktiske grunner i 2017, slik de så tendenser til også ved valget i 2005. Studier av enkeltkretser tyder på dette. Men det kan også skyldes at de var uenige i Høyres politikk og av den grunn gikk til Venstre og ikke, slik Jonas Gahr Støre og Marte Gerhardsen påstår, til høyre for Høyre. Riktignok kom 22 prosent av Fremskrittspartiets velgere fra Høyre i 2017 sammenlignet med 2013-valget, men dersom vi ser på nettooverganger mellom partiene hadde Høyre sine største tap til Venstre og Senterpartiet, mens de vant mest fra Arbeiderpartiet og noe fra Kristelig Folkeparti.

Tabell 4 Partienes velgere i 2017 etter parti i 2013. Prosent. («Hvor kom 2017-velgerne fra?»)

		2017										
Parti 2013	I alt	Rødt	SV	Ap	V	KrF	Sp	H	FrP	MDG	Andre	Stemte ikke
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Rødt	1,2	35	1	0	0	0	1	1	0	0	0	1
SV	5,5	20	47	4	1	0	2	0	1	7	2	2
Ap	29,4	18	30	80	1	3	23	7	3	23	27	22
V	7,1	2	8	5	53	1	8	3	1	23	0	3
KrF	4,8	2	1	1	2	79	5	2	3	0	2	1
Sp	4,6	2	0	1	0	0	43	0	1	1	0	3
H	2,7	3	4	4	39	6	8	77	22	9	22	20
FrP	10,1	0	1	1	1	0	3	7	66	0	20	9
MDG	2,6	7	5	1	1	0	4	0	1	28	4	0
Andre	0,9	3	0	0	0	4	1	1	1	1	10	1
Stemte ikke	6,2	8	4	4	2	8	4	3	2	7	12	39
Antall svar	2026	60	143	499	93	80	190	506	207	82	49	117

Kilde: Aardal og Bergh 2017, s. 3.⁴⁰

Sett under ett tapte likevel Høyre mer til de andre borgerlige partiene (1,2 prosentpoeng) enn til de rødgrønne (0,7 prosentpoeng), og det var kanskje noen som gikk til Venstre fordi Venstre i enkelte saker, for eksempel når det gjelder fleksibilitet i arbeidslivet og bruken av offentlige midler, plasserte seg til høyre for Høyre. Arbeiderpartiet tapte mest til Sosialistisk Venstreparti (1,2 prosentpoeng) og Senterpartiet (1,8 prosentpoeng), som har plassert seg godt ut på venstresiden i norsk politikk i tiden etter at partiet deltok i Bondeviks sentrumsregjering av Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre for tyve år siden.

Det er altså større velgervandring innad i de to hovedblokkene langs høyre-venstre-aksen i norsk politikk enn mellom dem, og da særlig mellom Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti. Ap vant 0,9 prosentpoeng fra SV i 2017-valget, men tapte samtidig 2,1 prosentpoeng til SV, slik at nettovandringen dem i mellom ble på 1,2 prosentpoeng i SVs favør. Tapet fra Arbeiderpartiet til Høyre var mindre ved valget i 2017 enn i 2013, 0,6 mot 1,1 prosentpoeng, men Ap hadde også et nettotap til Rødt, Miljøpartiet De Grønne, kategorien «Andre partier» og Fremskrittspartiet.

Totalt sett tapte Arbeiderpartiet 4,1 prosentpoeng til den rødgrønne siden, og vant bare 0,5 prosentpoeng fra de borgerlige partiene. Disse velgerne kom hovedsakelig fra Venstre, men tapene til de andre partiene på venstresiden – inkludert Senterpartiet – var så stort fra 2013 til 2017 at Arbeiderpartiet gjorde sitt nest dårligste valg siden andre verdenskrig.⁴¹

Samtidig må vi huske at i tillegg til at Arbeiderpartiet gikk tilbake fra 2013- til 2017-valget, gjorde også Høyre og Fremskrittspartiet et dårligere valg i 2017 enn 2013, så noen høyredreining blant velgerne skjedde åpenbart ikke etter fire år med en regjering ledet av Høyre. Det samme kan vi si om politikken, som vi har sett at Einar Lie og Jan Arild Snoen snarere har karakterisert som en bevegelse mot sentrum enn mot høyre langs høyre-venstre-aksen. Støre og Gerhardsens påstander om at tradisjonell høyrepolitikk fører til økt høyrepopulisme stemmer altså ikke.

Velgergrunlaget har endret seg

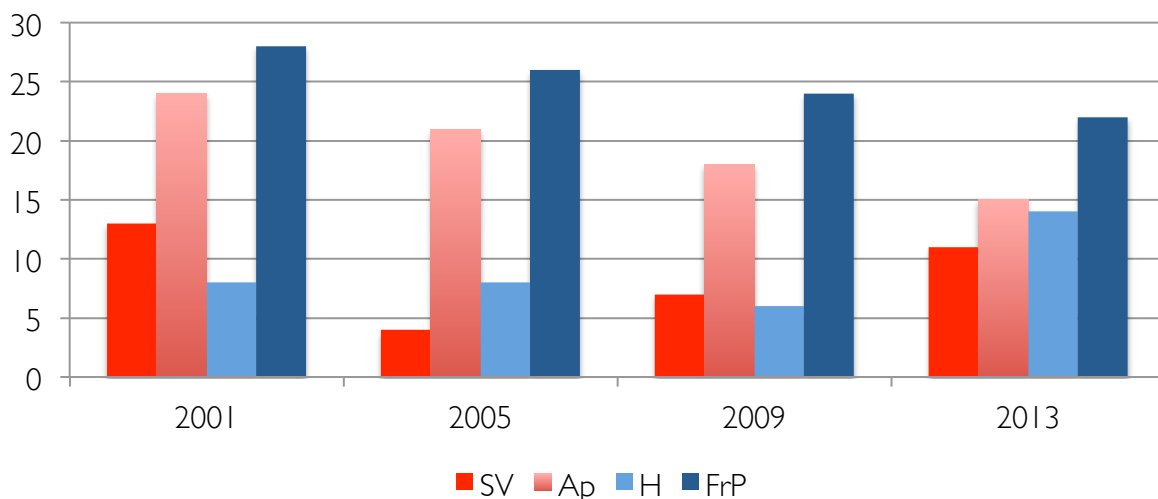
Det vi så ved valget i 2017 var en klassisk bevegelse langs høyre-venstre-aksen i norsk politikk, hvor de to største partiene i sentrum, Arbeiderpartiet og Høyre, kjempet om de samme velgerne i midten av elektoratet. Den kampen tapte Arbeiderpartiet. Ikke bare fordi

retorikken og angrepene på Erna Solbergs regjering antagelig slo feil, men også fordi deres tradisjonelle velgergrunnlag har endret seg betraktelig de siste årene.

Arbeiderpartiet er ikke lenger det partiet som har prosentvis flest av sine velgere blant tradisjonelle arbeidere i industrien. Den posisjonen har Fremskrittspartiet overtatt, mens Arbeiderpartiet i økende grad er blitt et parti for det Statistisk sentralbyrå definerer som «offentlige funksjonærer». Som vi ser av figur 2 på neste side, har den prosentvise andelen av arbeidere som stemmer Arbeiderpartiet sunket fra 24 prosent i 2001 til 15 prosent i 2013, mens figur 3 på neste side viser at den prosentvise andelen offentlige funksjonærer som stemmer Ap har økt fra 32 til 41 prosent i samme periode.

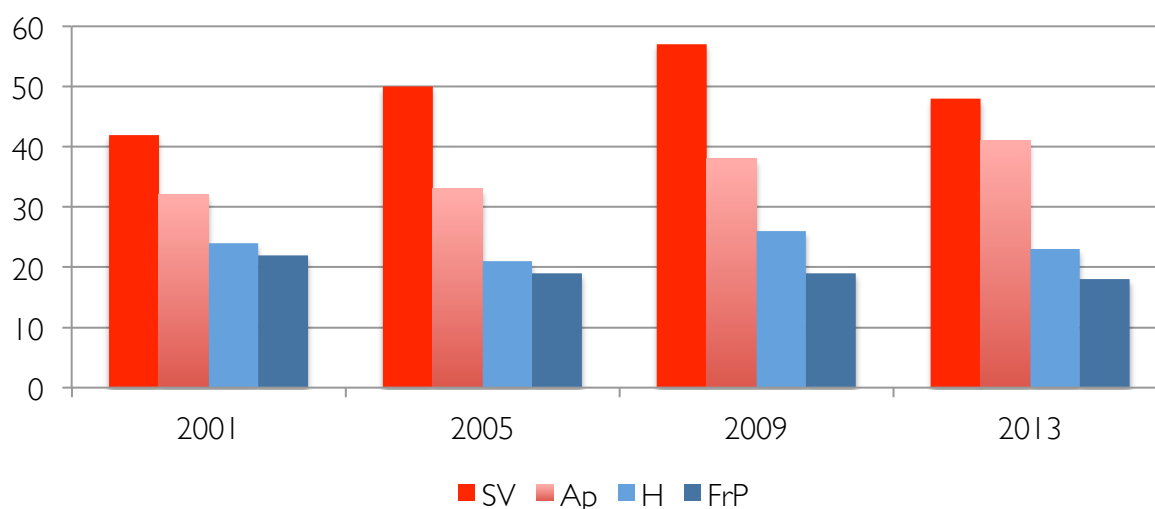
Nedgang i den prosentvise støtten fra arbeidere har vi også sett i Fremskrittspartiets velgergruppe, fra 28 prosent i 2001 til 22 prosent i 2013, mens Høyre har opplevd en vekst blant disse velgerne i samme periode fra bare 8 prosent i 2001 til 14 prosent i 2013. Fremskrittspartiet er likevel det partiet som prosentvis hadde flest arbeidere blant sine velgere i 2013, mens de i forhold til velgerskaren totalt sett mobiliserte 17 prosent av arbeiderne mot 28 prosent for Arbeiderpartiet og 29 prosent for Høyre.

Figur 2 Utvalgte partiers stemmeandel blant arbeidere 2001-2013

Kilde: Bearbeidet med data fra Kleven et al 2015, tabell A.2-A.8.

Figur 3 Utvalgte partiers stemmeandel blant offentlige funksjonærer 2001-2013

Kilde: Bearbejdet med data fra Kleven et al 2015, tabell A.2-A.8.

Sosialistisk Venstreparti er det av de fire partiene som har prosentvis færrest arbeidere blant sine velgere, med bare 11 prosent i 2013, mens de til gjengjeld er det partiet som har den høyeste prosentandelen offentlige funksjonærer blant sine velgere: 57 prosent ved valget i 2009 og 48 prosent ved valget i 2013. Nest høyest andel hadde Arbeiderpartiet med 41 prosent, mens Høyre hadde 23 prosents og Fremskrittspartiet 18 prosents oppslutning i denne gruppen i 2013.

Trenden fra stortingsvalget i 2001 til 2013 har vært at mens arbeidere utgjorde 37 prosent av velgermassen til Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti i 2001, og 36 prosent av velgermassen til Høyre og Fremskrittspartiet, snudde dette til kun 26 prosent for de to venstrepartienes velgermasse i 2013, mens de to høyrepartiene beholdt sin andel på 36 prosent. Den motsatte utviklingen ser vi for offentlige funksjonærer, hvor blokken på venstresiden har økt andelen av sine velgere i denne gruppen fra 74 prosent i 2001 til 89 prosent i 2013, mens blokken på høyresiden har gått fra å ha 46 prosent av sine velgere blant offentlige funksjonærer til 41 prosent i 2013.⁴²

De samme trendene viste seg ved stortingsvalget i 2017, da Valgundersøkelsen også omfattet individdata for hvordan de spurte selv definerte seg i forhold til klasse. Det var første gangen siden 2001 at dette spørsmålet ble stilt. Ifølge professor Tor Bjørklund, som sammen med Ipsos gjennomførte undersøkelsen, var det i 1965 40 prosent av folket som mente de tilhørte arbeiderklassen i Norge, mens dette tallet var sunket til 20 prosent i 2017.

Som vi ser av tabell 5 var dette høyere enn for klassebevisstheten totalt, som sank fra 33 prosent i 1965 til bare 10 prosent i 2017, og er i dag på nivå med de som definerer sin klassebevissthet ut i fra det å ha lav utdanning (21 prosent i 2017).

Tabell 5 Prosentandel klassebevissthet i ulike sosiale grupper fra 1965 til 2017

	1965	N	1981	N	2017	N
Klassebevissthet (klb) totalt	33	1461	20	1339	10	825
Menn (klb)	34	742	34	718	12	432
Kvinner (klb)	32	719	16	621	8	393
Lav utdanning (klb)*	46	800	34	381	21	71
Høy utdanning (klb)+	4	127	6	233	7	227
LO-medlem (klb)	52	385	36	399	22	164
Arbeider (klb)#	53	625	34	317	13	272
Arbeider: industri, bygg, anlegg	56	380	39	176	-	-
Arbeiderklasseidentitet	40	1591	24	1581	20	1001

* 1965: folkeskole; 1981: grunnskole; 2017: folkeskole + ungdomsskole
 + 1965: gymnas + universitet; 1981: universitet (SSB); 2017: universitet/høyskole
 # 1981: «vanlig arbeider» + «fagarbeider»; 2017: faglært + ufaglært arbeider

Kilde: Bjørklund 2018, s. 8.

Dersom vi bryter dette ned på parti, svarte 64 prosent av Arbeiderpartiets og det daværende Sosialistisk Folkeparti (dagens SV) velgere at de var del av arbeiderklassen, mens bare fem prosent av Høyres velgere svarte det samme. I 2017 svarte 32 prosent av Arbeiderpartiets velgere og 19 prosent av SVs at de tilhørte arbeiderklassen, mens 14 prosent av Høyres velgere gjorde det samme og 20 prosent av Fremskrittspartiets.

«At klassebåndene løsner, er en god forklaring på store velgerbevegelser, og at sosialdemokratiene opplever at velgerlekkasjer øker», sa Bjørklund i en kommentar til disse tallene i etterkant av valget i 2017, og la til at Aps utvikling illustrerer et dilemma alle sosialdemokratiske partier har hatt:

De fikk et identitetsproblem. Da de var organ for arbeiderklassen, representerte de ut fra sosial bakgrunn. Hvis man definerer seg ut fra sosial bakgrunn, er det en rimelig fast og uforanderlig størrelse, mens saker skifter fra valg til valg. Er man folkeparti og velferds klientparti, blir spørsmålet hvem som yter best når det gjelder velferd. Det er helse, skole, velferd som har vært sentrale elementer i valgene de siste årene. Dermed holder man ikke liv i klassebegrepet, men snakker om kategorier som alle tilhører. Velferds klienter er vi alle, aktuelle eller potensielle.⁴³

Selv medlemmer i Landsorganisasjonen i Norge (LO) svikter i økende grad Arbeiderpartiet ved valg. Mens 45,7 prosent av dem stemte Ap i 2013, gjorde kun 38,4 prosent det samme i 2017. Og i motsetning til hva Jonas Gahr Støre og Marte Gerhardsen påstår om at høyrepolitikk fører til høyrepopulisme, viste det seg blant LOs medlemmer at de som forlot Arbeiderpartiet fra 2013 til 2017 slett ikke gikk til høyre langs høyre-venstre-aksen, men til venstre. Høyre fikk en oppslutning blant LOs medlemmer på 14,2 prosent i 2017, mot 14,7 prosent før Solberg-regjeringen tiltrådte, og Fremskrittspartiet gikk fra 17 prosent blant LO-medlemmene i 2013 til bare 8,5 prosent etter fire år med en Høyre-ledet regjering.⁴⁴

I utakt med velgerne?

Hvis det er riktig som Einar Lie, Jan Arild Snoen og Tor Bjørklund har påpekt, at Erna Solbergs såkalte blå-blå regjering av Høyre og Fremskrittspartiet i perioden 2013-2017 i praktisk politikk var langt fra blå-blå, men la seg «til venstre for Bondevik II, som ikke akkurat var en mørkeblå regjering», som Snoen sier det,⁴⁵ og Arbeiderpartiet i fjorårets valgkamp svarte med et forsøk på å gjenvinne det tapte rommet Solberg-regjeringen hadde tatt fra dem, oppførte Arbeiderpartiets velgere seg akkurat slik Anthony Downs rasjonelle atferdsteori sier at velgere normalt gjør: de gikk til venstre og stemte på Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti fremfor Arbeiderpartiet.⁴⁶ Som Einar Lie beskriver det:

Arbeiderpartiets tydeligste svar i valgkampen på Solbergs glidning mot sentrum var å overby Regjeringens planer om vekst i offentlige budsjetter, samt å foreslå økte skatter for å finansiere dette. Det var et fantasiløst, men dristig grep, og det gikk ikke hjem.

Når Arbeiderpartiet en vakker dag gjenopptar arbeidet med å diskutere politikk, vet ledelsen at det er velgere å hente i radikal retning.

Men den vet også at partiet ikke kan la Høyre overta det pragmatiske sentrum. Da vil Arbeiderpartiet miste sin posisjon som moderat styrings- og reformparti, med langsiktige konsekvenser for velgeroppslutning og for hvordan en fremtidig ikke-blågrønn regjering vil se ut.⁴⁷

Det samme skjedde ikke på høyresiden i politikken. I likhet med Arbeiderpartiet gikk også Høyre tilbake fra valget i 2013 til 2017, fra 26,8 til 25 prosent av stemmene. Men de største tapene var som vi har sett til Venstre og Senterpartiet, og ikke til høyre for seg, altså til Fremskrittspartiet. I likhet med nettoovergangene til «Andre partier», Miljøpartiet De Grønne og Sosialistisk Venstreparti – i den rekkefølgen, var lekkasjen til FrP likevel «statistisk

utsagnskraftig», som Bernt Aardal og Johannes Bergh sier det: Venstre og Senterpartiet fikk flere nettooverganger fra Høyre enn FrP, mens Høyre vant mest fra Ap og noe fra KrF.⁴⁸

Hvordan overgangen blant velgerne mellom partiene vil utvikle seg fremover, vil blant annet avhenge av hvordan den blågrønne trepartiregjeringen av Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre vil klare seg under ledelse av Erna Solberg. Spesielt i Venstre har det vært stor skepsis mot å gå inn i regjering med Fremskrittspartiet, ikke minst etter at Venstres leder Trine Skei Grande gjentatte ganger i fjorårets valgkamp hadde sagt at dette var helt uaktuelt.

Forslaget var blitt fremmet av stortingsrepresentant Abid Raja på et internt møte i partiet i januar 2017, men i forkant av Venstres landsmøte i mars 2017 gikk partilederen ut i VG og truet med å felle en Høyre-FrP-regjering etter valget for å få Erna Solberg til å erstatte Fremskrittspartiet med Venstre og Kristelig Folkeparti. Ifølge VG førte Grandes utspill til opprør i Venstre, og hun måtte beklage uttalelsene om å felle Solberg. Da landsmøtet var over, var konklusjonen en annen: «Vi tror Venstre får størst gjennomslag for vår politikk i en blågrønn regjering med Høyre og Kristelig Folkeparti.»⁴⁹

Etter to ukers forhandlinger i begynnelsen av januar 2018, kunne Erna Solberg presentere en utvidet regjering bestående av Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre. I Venstre ble dette møtt med både positive og negative holdninger. Flere Venstre-politikere meldte seg ut i protest mot regjeringssamarbeidet med Fremskrittspartiet, mens andre så det som positivt og mente at dette var et riktig valg for partiet. En tredje pragmatisk holdning ga Venstres kommunalråd i Trondheim, Erling Moe, uttrykk for:

Det er ikke overraskende at Venstre nå sier ja. Da Trine i desember fikk fullmakt til å starte forhandlingene, var mye allerede klart. Jeg har som kjent vært imot et slikt samarbeid, men nå er det historie. Nå skal Venstre inn i regjering, og da håper og tror jeg at vi går inn fordi grunnlaget for samarbeid er godt.⁵⁰

Overraskelsen over at Venstre gikk i regjering var nok likevel stor for mange, siden partileder Skei Grande fire dager før valget hadde sagt at det var «ekstremt usannsynlig» at Venstre ville gå i regjering med Fremskrittspartiet uten Kristelig Folkeparti,⁵¹ og fordi Venstres velgere ikke akkurat er positive til Fremskrittspartiet. Det viser en undersøkelse Institutt for sammenliknende politikk ved Universitetet i Bergen gjennomførte i samarbeid med Bergens Tidende i forkant av valget i september 2017.

Ifølge denne undersøkelsen, som ble gjennomført våren 2017, sa 80 prosent av de velgerne som stemte på Fremskrittspartiet i 2013 at de likte Høyre, mens bare 11 prosent sa de mislikte Høyre. Motsatt sa bare 50 prosent av de som stemte Høyre i 2013 at de likte Fremskrittspartiet, mens 34 prosent sa de mislikte det. Ser vi på Venstre er tallene helt annerledes. Da sa 78 prosent av de som stemte Fremskrittspartiet i 2013 at de mislikte Venstre våren 2017, mens bare 6 prosent sa de likte dem. Skepsisen var gjensidig. Av de som stemte Venstre i 2013, sa 85 prosent våren 2017 at de mislikte Fremskrittspartiet, mens 10 prosent sa de likte dem. Når det gjelder forholdet mellom Venstre og Høyre, sa 57 prosent av de som stemte Venstre i 2013 at de likte Høyre våren 2017, mens hele 24 prosent sa de mislikte dem. Motsatt var det hele 52 prosent av de som stemte Høyre i 2013 som mislikte Venstre våren 2017, mens bare 24 prosent sa de likte dem.⁵²

«Politikk er det muligens kunst», skal mange politiske ledere visstnok ha uttrykt i ulike sammenhenger. Gitt hvordan velgerne til de tre partiene i den blågrønne regjeringen ser på hverandres partier og hvordan den parlamentariske situasjonen Norge har vært i etter stortingsvalget i september 2017, passer det i hvert fall godt på det statsminister Erna Solberg her har fått til i sin andre regjeringsperiode. Riktignok er hun blitt kritisert for å la de enkelte partiene i regjeringen få for frie tøylar når det gjelder å fremme egen politikk, og for ikke å sette frittalende Fremskrittspolitikere som tidligere justisminister Sylvi Listhaug på plass når de har krysset en anstendighetens grense for hva en representant for en demokratisk valgt regjering kan si i politiske debatter. Men samtidig har hun klart å ansvarliggjøre et høyrepopulistisk parti som kunne ha gått lenger til høyre dersom det, til tross for flere gode valgresultater på rad, ikke var blitt tatt med i regjeringen. Til syvende og sist er det ikke statsministeren som bestemmer hvilke partier som skal sitte i regjering, men velgerne. Grunnen til at høyrepopulistiske partier har gjort det så godt i de siste europeiske valgene er ikke at regjeringene i disse landene har ført en utpreget høyrepolitikk, men kanskje heller at de etablerte partiene ikke har tatt hensyn til disse partiene og deres potensielle velgere.

Tradisjonell høyrepolitikk ser *ikke* ut til å føre til høyrepopulisme

Som vi har sett hittil kan det for Norges vedkommende knapt sies at høyrepolitikk fører til høyrepopulisme, slik Arbeiderpartiets leder, Jonas Gahr Støre, og tidligere leder for tankesmien Agenda, Marte Gerhardsen, har påstått gjentatte ganger. I Norge er det motsatt:

Støtten til Fremskrittspartiet gikk opp under den rødgrønne regjeringens to perioder, mens den gikk ned etter fire år med en blå-blå regjering styrt av Høyre hvor FrP var med. Det samme gjelder for resten av Europa. I hvert fall hvis vi ser på de åtte landene som er analysert her.

Tabell 6 Betydningen av regjeringens sammensetning for støtten til høyrepopulistiske partier

ØSTERRIKE 2017		2016	2013	2008	2007
Frihetspartiet	26,0%	Storkoalisjon	Storkoalisjon	Storkoalisjon	Storkoalisjon
DANMARK 2015		2014	2011	2009	2007
Dansk folkeparti	21,1%	Sentrum-venstre	Sentrum-venstre	Sentrum-høyre	Sentrum-høyre
ITALIA 2018		2016	2014	2013	2011
Lega	17,7%	Storkoalisjon	Storkoalisjon	Storkoalisjon	Teknokratisk
FINLAND 2015		2014	2011	2010	2007
Sannfinnene	17,7%	Storkoalisjon	Storkoalisjon	Blå-grønn	Blå-grønn
NORGE 2017		2013	2009	2005	2001
Fremskrittspartiet	15,2%	Høyre	Rød-grønn	Rød-grønn	Sentrum-høyre
NEDERLAND 2017		2012	2012	2011	2010
Frihetspartiet	13,1%	Sentrum-venstre	Sentrum-høyre	Sentrum-høyre	Høyre
SVERIGE 2014		2010	2006	2002	1998
Sverigedemokratene	12,9%	Sentrum-høyre	Sentrum-høyre	Sosialdemokratisk	Sosialdemokratisk
TYSKLAND 2017		2013	2009	2005	2002
Alternativ for Tyskland	12,6%	Storkoalisjon	Sentrum-høyre	Storkoalisjon	Rød-grønn

Kilde: Parliaments and governments database 2018.⁵³

Som tabell 6 viser, er det ikke noe mønster i den politiske utviklingen i disse landene som tilsier at høyrepolitikk fører til høyrepopulisme, hvis dette kan måles slik Støre og Gerhardsen påstår ved at økt støtte til høyrepopulistiske partier følger av at regjeringer styres av partier som det norske Høyre. Sammenhengen ser faktisk ut til å være motsatt. Av de åtte landene som har opplevd en sterk vekst i høyrepopulistiske partiers oppslutning ved det siste valget, er det bare to som i foregående valgperiode hadde en høyre- eller sentrum-høyre-regjering. Det var Norge og Sverige. Fire av landene hadde storkoalisjoner der partier som det norske Arbeiderpartiet og Høyre regjerte sammen og/eller i koalisjon med andre typer partier, mens de to siste var styrt av sentrum-venstre-regjeringer.

Samtidig må det understrekes at langs høyre-venstre akse kan en sentrum-høyre- eller en sentrum-venstre-regjering i én politisk kontekst og kultur, være veldig forskjellig fra det samme i en annen politisk kontekst og kultur. Det samme gjelder det Støre og

Gerhardsen kaller de høyrepopulistiske partiene i Europa, som for eksempel knytter seg til flere forskjellige internasjonale partigrupperinger på europeisk nivå og i partigruppene i Europaparlamentet. Vi må derfor lete etter noen felles kjennetegn for slike partier i en europeisk kontekst.

Som vi har sett ovenfor, definerer statsviteren Anders Ravik Jupskås «populisme» som en ideologi, strategi eller kommunikasjonsform som både på høyre- og venstresiden i politikken appellerer til «folket» i motsetning til «eliten», og som av den grunn også har en sterk tro på mer folkelig innflytelse på politikken gjennom bruken av folkeavstemninger enn tilfellet er for andre typer politiske partier. Dette skiller dem fra ekstremistiske partier på ytterste høyre og venstre fløy, som ofte er anti-demokratiske og aksepterer voldelige metoder for å fremme sin politikk, men likevel defineres de ofte som tilhørende samme kategori. Det betyr likevel ikke at ikke populismen «har en tendens til å bli ugrei når den kommer til makt», som Bård Larsen sier det. Det ligger i dens innbygde antagonismens natur: «Men så lenge den er under politisk kontroll, for eksempel i koalisjon med mer liberale partier, er også skadevirkningene under kontroll», ifølge Larsen.⁵⁴

Hvis vi skal utmeisle en modell for sammenlignende analyser av høyrepopulistiske partier i Europa, mener Sylo Taraku i tankesmien Agenda at disse partiene kjennetegnes av at de (1) kommer med sterk kritikk av eliten, (2) påberoper seg å være de sanne representantene for folket, (3) er proteksjonistiske og innvandringskritiske, (4) er kritiske til minoritetsgrupper og (5) kommer med enkle og ofte sterkt verdiladede budskap.⁵⁵ I tillegg kan vi si at de (6) legger sterk vekt på nasjonale verdier og ofte benytter seg av en nasjonalistisk retorikk, og i forlengelsen av dette (7) utviser en grunnleggende skepsis til EU og deres lands medlemskap i EU. Fremskrittspartiet publiserte for eksempel 15. mars 2018 et intervju med sin egen partileder, Siv Jensen, hvor overskriften var «Nei til EU for å sikre norske interesser».⁵⁶

Dette betyr likevel ikke at alle partiene til høyre for partier som det norske Høyre tilhører samme kategori av verdier på disse syv variablene. Som Taraku viser er det «store variasjoner mellom ulike populistiske partier, fra Fremskrittspartiet i Norge til Geert Wilders Frihetsparti i Nederland.» Dessuten påpeker han, som de tidligere nevnte forskerne Anders Ravik Jupskås og Cas Mudde, at populismen, i betydningen folkeliggjøring, potensielt kan være «en demokratiserende kraft gjennom å engasjere den delen av folket som ikke har følt seg godt nok representert i debatten og i beslutningsprosesser. Populistiske partier kan

fungere som et viktig korrektiv til det politiske establishment.» Likevel mener Taraku at populismens fremvekst er urovekkende, fordi «populismens retorikk kan bidra til å polarisere debatten og til å undergrave både minoritetenes rettigheter og liberale institusjoner.»⁵⁷

Det siste er definitivt et poeng når vi ser på de partiene i Europa som de siste årene har vokst seg sterke til høyre for de tradisjonelle høyrepartiene vi forbinder med det borgerligliberale demokratiets fremvekst. Men en konfronterende og polariserende linje er ikke noe populistene er alene om, slik vi blant annet så i den norske valgkampdebatten i 2017. Arbeiderpartiets strategi i kampen om sentrumsvelgerne var tilsynelatende å markere mest mulig avstand til Høyre gjennom å komme med retoriske påstander om Høyres politikk og følgene av denne som ikke hadde noen grunnlag verken i regjeringens partienes programmer eller deres reelle politikk.

Dette gjelder også henvisningene til den politiske utviklingen i andre land, som Støre og Gerhardsen ofte har referert til. Derfor vil jeg til slutt i denne rapporten se nærmere på følgende påstand fremsatt av Gerhardsen i Dagsnytt 18 i april 2017: «det er en veldig klar sammenheng mellom økende ulikhet, høy arbeidsledighet, en følelse av utenforskap og mennesker som opplever manglende framtidshåp», og fremveksten av høyrepopulistiske partier. Jeg deler denne setningen i fire konkrete påstander.

Påstand 1: Økende ulikhet fører til høyrepopulisme

Bruker vi det statistiske målet Gini-indeks som uttrykk for graden av økonomisk likhet eller ulikhet i et land, hvor 0 betyr full likhet og 1 (eller 100) full ulikhet, viser flere uavhengige datasett at de åtte landene alle er preget av mindre ulikhet når det gjelder fordeling av inntekt blant innbyggerne enn det store flertallet av land i verden.

Dersom vi som i tabell 7 også innskrenker populasjonen av land, og konsentrerer oss om de økonomisk sett mest utviklede landene og blant dem kun land i EU/EØS, ligger syv av de åtte landene som er med her bedre an enn gjennomsnittet i EU når det gjelder økonomisk likhet målt som fordeling av inntekt.

Tabell 7 Fører økende ulikhet til høyrepopulisme?

		Gini-koeffisient 2008–2016 * (EU 31,0-30,8)	Høyeste 20/ laveste 20 andel av inntekt % 2007–2015 ** (OECD 5,5-5,5)	Endring i leve- standard % 2008–2012 ***	BNP/innbygger PPP konstante priser USD tusen 2008–2016 **** (EU 34-35)
ØSTERRIKE 2017					
Frihetspartiet	26,0%	27,7 – 27,2	4,4 – 4,2	-0,6	43,1 – 43,1
DANMARK 2015					
Dansk folkeparti	21,1%	25,1 – 27,7	3,4 – 3,6	-1,3	44,9 – 45,0
ITALIA 2018					
Lega	17,7%	31,2 – 33,1	5,2 – 5,9	-7,6	36,5 – 33,5
FINLAND 2015					
Sannfinnene	17,7%	26,3 – 25,4	3,9 – 3,7	0,8	41,4 – 38,5
NORGE 2017					
Fremskrittspartiet	15,2%	25,1 – 25,0	3,7 – 4,1	8,7	60,1 – 59,7
NEDERLAND 2017					
Frihetspartiet	13,1%	27,6 – 26,9	4,6 – 4,6	-3,7	46,1 – 46,3
SVERIGE 2014					
Sverigedemokratene	12,9%	25,1 – 27,6	3,9 – 4,2	5,9	42,1 – 45,1
TYSKLAND 2017					
Alternativ for Tyskland	12,6%	30,2 – 29,5	4,3 – 4,4	-0,7	40,4 – 43,1

* Gini-koeffisienten er et mye brukt mål på likhet versus ulikhet i et samfunn og måles utfra inntektsfordelingen. Dersom koeffisienten er lik 0 er det full likhet i inntekt, dersom den er lik 1 (eller 100, hvis omgjort til prosent) har en person eller husholdning all inntekten. ** Her måles den gjennomsnittlige inntektsfordelingen mellom de 20 prosent øverste inntektene kontra de 20 prosent laveste inntektene: jo høyere tall, jo større ulikhet. *** Dette er et mål for levestandard kalt «median equivalised disposable income». Det regnes ut fra husholdningens totale inntekt (inkludert investeringer og offentlige overføringer etc.) etter at skatt og andre nødvendige utgifter er trukket fra, og vi står igjen med det som kan brukes til forbruk og sparing. Dette beløpet fordeles på antall medlemmer i husholdningen og gjøres om til en standard hvor alder på husholdningsmedlemmene vektet slik at husholdningene er sammenlignbare ut fra samme kriterier, dvs. at alle i prinsippet regnes som voksne med en viss vektning. **** BNP står for bruttonasjonalprodukt, som her er regnet ut per innbygger og omregnet i det som kalles kjøpekraftspariteter i USD og faste priser, for å vise styrken på et lands økonomi i forhold til andre land. Om disse målene gir et godt grunnlag for å snakke om økonomisk ulikhet er omdiskutert, men de brukes av internasjonale organisasjoner om Eurostat, OECD og Verdensbanken til dette formålet. Kilde: «Gini-koeffisient» fra Eurostat 2018,⁵⁸ «Laveste 40 % andel av inntekt» fra OECD 2018,⁵⁹ «Endring i levestandard 2008-2012» fra Eurostat 2018,⁶⁰ og «BNP/innbygger PPP konstante priser USD 2008-2016 tusen» fra OECD.stat 2018.⁶¹

Det er altså ikke slik at det er i land med stor økonomisk ulikhet at høyrepopulistiske partier har vokst blant velgerne de siste årene, men i land med stor grad av likhet. Særlig de nordiske landene er blant de landene i verden som har størst grad av økonomisk likhet som et av sine viktigste kjennetegn, og fire av dem – Danmark, Finland, Norge og Sverige – er altså blant de åtte landene i Europa som har mer enn ti prosents oppslutning om høyrepopulistiske partier. Hva da med påstanden om at en økning i ulikheten fører til

høyrepopulisme? Kan en slik påstand underbygges med empiriske data, selv om likhetsnivået ser ut til å virke motsatt?

Dersom vi går til kolonne to i tabell 7, kan det være en viss dekning for dette. Her ser vi at inntekstfordelingen mellom de 20 prosent øverste inntektene kontra de 20 prosent laveste inntektene, har gått i retning av økt ulikhet i fem av de åtte landene mellom 2007 og 2015 (høyere tall betyr større ulikhet). Men i Østerrike og Finland har utviklingen gått andre veien, ulikheten er blitt mindre, mens den har vært uendret i Nederland. Den største økningen i ulikhet har skjedd i Italia, og nest størst i Norge. Men mens Italia ligger over gjennomsnittet for EUs 28 medlemsland når det gjelder ulikhet i inntekstfordelingen mellom de med høyest og lavest inntekt, befinner Norge seg godt under; og selv om det har vært en økning i ulikheten mellom de to tidspunktene – forøvrig en periode Arbeiderpartiet har hatt regjeringsansvaret i seks år og Høyre i to, ligger Norge likevel godt an i forhold til gjennomsnittet i EU når det gjelder graden av økonomisk likhet versus ulikhet. Det er derfor vanskelig å finne empirisk støtte til påstanden om at økonomisk ulikhet fører til høyrepopulisme.

Statistisk sentralbyrå (SSB) gjør jevnlig undersøkelser av inntektsutviklingen i det norske samfunnet hvor de blant annet ser på årsakene til variasjoner i den økonomiske ulikheten. I 2015 forklarte forskningsleder i SSB, Rolf Aaberge, at økningen i inntekstulikheten i Norge hadde to årsaker: «Den ene grunnen er økt innvandring fra den fattige delen av verden. Den andre er at inntektsandelen til de aller rikeste har økt.»⁶²

Det siste – at inntektsandelen til de aller rikeste har økt – ikke bare i Norge, men også i andre land det er naturlig å sammenligne Norge med, ble aktualisert som politisk argument etter at den franske professoren Thomas Piketty publiserte boken *Kapitalen i det 21. århundre* i 2013 (på norsk i 2014). I en anmeldelse av boken i *The New York Times*, skrev den amerikanske økonomen Paul Krugman at «vi er på vei mot en «formuesbasert kapitalisme», der det øverste sjiktet i økonomien er preget ikke bare av velstand, men av nedarvet velstand, der medfødte fortrinn teller mer enn talent og hardt arbeid.»⁶³

Det er liten tvil om at en «formuesbasert kapitalisme» kan være med på å øke inntektsforskjellene mellom de som kun lever av eget arbeid og de som har muligheten til å leve av avkastningen på kapital, eventuelt i kombinasjon med å være lønnsmottagere. Men også Piketty peker på at de åtte landene dette notatet omhandler, tross alt er preget av middels eller liten ulikhet sammenlignet med land i resten av verden.

Dette gjelder både for lønnsarbeid og kapitalinntekter, og et av hans viktigste poenger i *Kapitalen i det 21. århundre* er at dette mønsteret ikke er noen selvfølgelighet, men et resultat av «de økonomiske og sosiale prosessene som skaper dynamikken i kapitalakkumulasjon og fordeling av formue.»⁶⁴ Sagt litt enklere: det er et resultat av historiske og politiske forhold, som derved også må kunne være med på å forklare den andre årsaken til at de økonomiske forskjellene har økt selv i land som er preget av stor grad av likhet: innvandring.

Som Aaberge påpeker, er det spesielt en økning i antall barn med innvandrerbakgrunn som fører til at flere lever i en situasjon med vedvarende lav inntekt i Norge, mens resten av samfunnet øker sine inntekter enten fra eget arbeid eller kapitalavkastning. Dette henger igjen sammen med lavere yrkesdeltagelse blant innvandrere enn gjennomsnittsbefolkningen, og er spesielt knyttet til innvandrerkvinnens manglende deltagelse i arbeidslivet: «Andelen økonomisk utsatte barn er økende i disse innvandrergruppene hvor familiene ofte har svak yrkestilknytning, lav inntekstmobilitet, og hvor det er mange familiemedlemmer å forsørge.»⁶⁵

For første gang på lenge har vi begynt å snakke om fattigdom i Norge etter den definisjonen som EU og vi selv bruker. Men den gode nyheten er i følge Aaberge at:

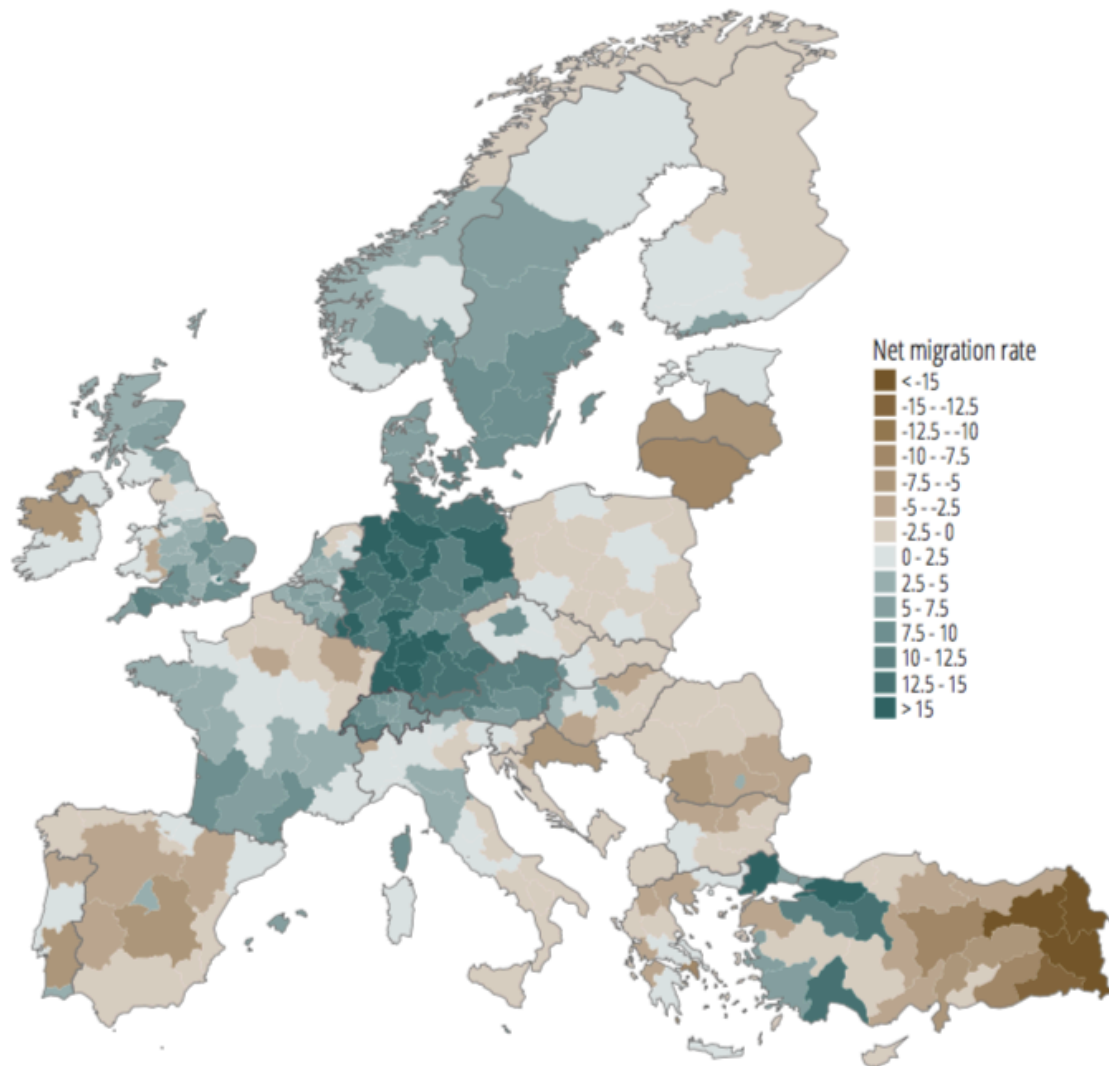
sjansen for å komme seg ut av lavinntektsgruppen, øker hvert år en innvandrer bor i Norge. Dessuten er innvandrere ingen ensartet gruppe. De som kommer hit for å jobbe, er ikke overraskende oftere i lønnet arbeid og har høyere inntekt enn folk som kommer som flyktninger eller på familiegjenforening.⁶⁶

Ingen av de to forklaringene på økningen i antall fattige er særegne for Norge, og spesielt ikke innvandringen. I figur 5 på neste side ser vi at seks av de åtte landene som har hatt mer enn ti prosents støtte til høyrepopulistiske partier i de siste valgene, er land hvor langt flere vandrer inn enn ut, og det er de mest utviklede regionene som naturlig nok har den høyeste netto innvandringen i disse landene.

Det er færre og dårligere tall for å forstå utviklingen i formue enn inntekt, viser Marius Doksheim i Civita-notatet *Økende ulikhet i Norge?* Men økt forskning vil i årene som kommer forhåpentligvis gi oss mer kunnskap om hvordan formuesforvaltning og kapitalavkastning påvirker inntektsfordelingen i samfunnet, og hvordan utviklingen i skatte- og avgiftsnivået virker inn på forholdet mellom kapital og lønnsinntekt, og på innbyggernes kjøpekraft. Det vi imidlertid allerede vet, er at «formuer er langt skjevare fordelt enn

inntekter. Vi vet også at mange har mer gjeld enn formue, noe som kompliserer bildet», mener Doksheim.⁶⁷

Figur 5 Netto migrasjonsrate på regionalt nivå i Europa 2015 (per 1000 innbygger) *

* Brun farge betyr at flere flytter ut enn inn, blå farge motsatt. Jo mørkere farge, jo høyere negativ eller positiv migrasjonsrate. Kilde: Nguyen 2017.⁶⁸

I kjølvannet av Pikettys bok har det kommet en rekke påstander om at de økonomiske forskjellene i Europa og USA er økende, og at dette skyldes det som ofte kalles nyliberal politikk. Ifølge kritikerne av den såkalte nyliberale politikken, er denne et resultat av at det historiske kompromisset mellom arbeid og kapital som preget mange av de vestlige demokratiene med sine kapitalistiske økonomier i gjenoppbyggingen etter andre verdenskrig, ble brutt på 1970- og -80-tallet til fordel for en nærmest tøylesløs globalisering

hvor de sosiale rettighetene som støttet opp under det historiske kompromisset i økende grad ble stilt spørsmål ved. Den franske sosiologiprofessoren Roland Pfefferkorn forklarer denne utviklingen slik:

The liberalization of the movement of capital and commodities has played an essential role in the development of inequality. First, the increased labor competition exerted a downward pressure on the share of wages in total wealth, a process exacerbated by relocations, deregulation of labor markets, the downward revision in the standards of social protection, and the gradual reduction in the scope of intervention by governments and public authorities. This took place against the backdrop of a strong and persistent structural unemployment, a growing precariousness of employment, and a weakening of the fighting capacity of salaried workers.⁶⁹

Som vi ovenfor har sett, er det lite som tyder på at en slik utvikling har preget Norge de siste årene, selv om det langt på vei er nettopp dette Jonas Gahr Støre og Marte Gerhardsen påstår – ikke bare om Norge, men de refererer også til andre land i Europa og mener at det - for eksempel som i Storbritannia – er «mislykket høyrepolitikk» som fører til reaksjoner som brexit og veksten i støtten til høyrepopulistiske partier. Men dersom vi ser nærmere på hvilke regjeringskonstellasjoner disse landene har hatt etter de siste fire parlamentsvalgene, er det ikke noe som tyder på dette. Riktignok har Finland og Italia, sammen med Hellas og Portugal, enda ikke klart å få tilbake veksten i bruttonasjonalproduktet etter finanskrisen for ti år siden.⁷⁰ Men verken her eller i de andre seks landene som omhandles i dette notatet ser det ut til at de påstandene Pfefferkorn fremsetter stemmer.

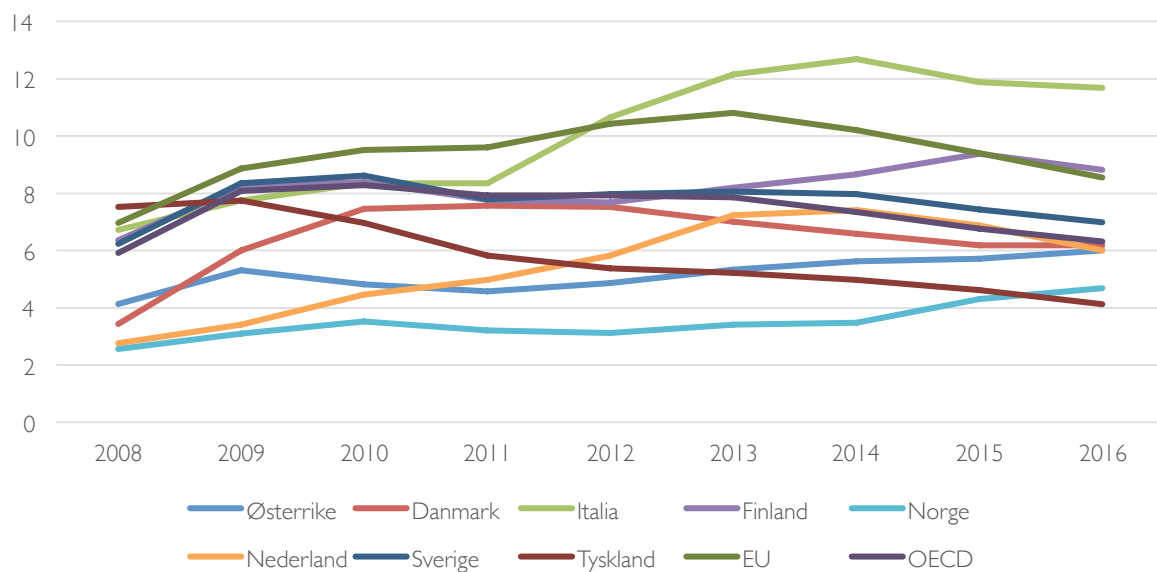
Den store utfordringen for disse landene når det gjelder økte økonomiske forskjeller er innvandringen. Dette har også den amerikanske økonomen Kenneth Rogoff påpekt i en sterk kritikk av de europeiske landenes solidaritetspolitikk. Rogoff mener at de økonomiske ulikhetene som de velutviklede økonomiene i Europa i dag opplever, skyldes manglende omfordelingspolitikk overfor innvandrere som ikke blir inkludert i sosiale ordninger og politiske tiltak mot lav yrkestilknytning og inntekstmobilitet. Utfordringen er, som Rogoff påpeker, at de europeiske velferdsstatene er nasjonalstatlige og solidariteten strekker seg bare så langt velgerskaren rekker.⁷¹

Påstand 2: Høy arbeidsledighet fører til høyrepopulisme

Dersom vi går til påstand nummer to fra Støre og Gerhardsen, om at det er i land med høy arbeidsledighet at høyrepopulistiske partier får størst oppslutning, så er heller ikke dette

riktig. Ser vi på dataene i figur 4, som viser arbeidsløshetsraten i prosent av arbeidsstyrken i de åtte landene og for gjennomsnittet i EU og OECD fra 2008 til 2016, ser vi at det bare er Italia som ligger over gjennomsnittet for medlemslandene i de to organisasjonene. Norge og Danmark har opplevd en liten vekst i arbeidsledigheten det siste året i denne tidsserien, men fremdeles er arbeidsledigheten lav i disse to landene – spesielt i Norge.

Figur 4 Arbeidsløshetsrate i prosent av arbeidsstyrken 2008-2016

Kilde: OECD Data 2018.⁷²

Etter at finanskrisen slo inn over Europa for ti år siden, har flere av de europeiske landene – spesielt i Syd-Europa – slitt med høy arbeidsledighet. Men de landene som har hatt den høyeste ledigheten, særlig blant ungdom, har i liten grad sett at de høyrepopulistiske partiene har gått nevneverdig frem. Her er det de venstrepopulistiske partiene som har gjort det best. Dette gjelder også Italia, som har opplevd en polarisering av det politiske landskapet langs høyre-venstre-aksen i politikken. Men det er langt mer fremtredende i land som Hellas og Spania, hvor det venstreorienterte Syriza ble størst i det greske valget i 2015 og det venstreorienterte Podemos tredje størst i det spanske valget samme år.

Dette betyr likevel ikke at ikke økt arbeidsledighet kan føre til økt støtte til høyrepopulistiske partier. Som Thomas Greven har vist, er det på tvers av de europeiske landene mange arbeidsledige og typiske arbeiderklassevelgere som stemmer på de

høyrepopulistiske partiene, og da særlig menn i disse kategoriene. Dette ser vi også fra norske valgundersøkelser, og her, som i resten av Europa, forklares mye av støtten til de høyrepopulistiske partiene med at globaliseringen i økende grad har truet tradisjonelle industriarbeidsplasser og gjort slike arbeidsplasser overflødige. De høyrepopulistiske partiene tilbyr ofte en form for nasjonal kapitalisme med røtter tilbake til det klassekompromisset vi så på ovenfor mellom arbeidstaker- og arbeidsgiver-organisasjonene godt støttet av offentlige myndigheter.⁷³

Påstand 3: En følelse av utenforskap fører til høyrepopulisme

Det er vanskelig å måle empirisk påstanden fra Støre og Gerhardsen om at en følelse av utenforskap fører til høyrepopulisme, men i tabell 8 og 9 er det gjort et forsøk på dette ved å bruke registerdata som kan si oss noe om risikoen for å bli stående utenfor samfunnet som følge av økonomiske utfordringer knyttet til lav inntekt og høy gjeld, lav arbeidsdeltagelse og manglende trygdeordninger. Det siste kan imidlertid tolkes to veier. Dersom trygdeutgiftens andel av BNP er høye trenger ikke det å være et uttrykk for en integrerende velferdsstat, men for eksempel det at mange står utenfor arbeidslivet og at statens utgifter til arbeidsledighets-trygd er spesielt høy.

Som vi ser av tabell 8 på neste side, er det bortsett fra for Italia, svært få i forhold til gjennomsnittet for landene i EU som står i fare for å falle utenfor samfunnet på grunn av det som kalles materiell deprivasjon i de syv øvrige landene. De er alle langt bedre enn gjennomsnittet i EU på nivå, men flere av dem har også hatt en positiv utvikling mellom 2008 og 2016. Det gjelder Østerrike, Finland, Sverige og Tyskland, mens Norge er på samme nivå i 2016 som i 2008, etter å ha skåret bedre på denne variabelen i 2012. Danmark, Italia og Nederland har opplevd en utvikling i motsatt retning, men heller ikke her er de i nærheten av gjennomsnittet for EU.

Ser vi på neste kolonne, hvor det er oppgitt prosent av mennesker i hushold med lav arbeidsdeltagelse, er det her en negativ utvikling når det gjelder et flertall av landene. Det er bare Tyskland som har gått i riktig retning her, mens alle de andre har opplevd en økning. Som vi har sett ovenfor, skyldes dette mest sannsynlig økt innvandring og det at innvandrer-familiene ofte har svak yrkestilknytning, lav inntektsmobilitet og mange familiemedlemmer å forsørge. Men som vi også har sett, er ikke innvandrere en ensartet gruppe og det at Tyskland kommer godt ut her tilsier antagelig at mange av de innvandrerne som har kommet

hit de siste årene primært har reist til Tyskland for å arbeide. Som Anthony Faiola i Washington Post påpeker, har Tyskland lagt forholdene godt til rette for å ta imot arbeidsimmigranter de siste årene. Dette har virket positivt inn på sysselsettingen: «the government is rolling out a red carpet by simplifying immigration procedures, funding free language classes, even opening «welcome centers» for newcomers looking to carve out a piece of the German dream.»⁷⁴

Tabell 8 Fører en følelse av utenforskap til høyrepopulisme? (Prosent)

		Materiell deprivasjon 2008- 12-16 * (EU 8,5-9,9-7,5)	Personer i hushold med lav arbeidsdeltagelse 2008-12-16 ** (EU 9,2-10,6-10,5)	Arbeidsledig ungdom (<25) 2007-14-16 (EU 15,9-22,2-18,7)	Trygdeutgifters andel av BNP 2008-12-16 (OECD *** 8,6-8,9-9,0)
ØSTERRIKE 2017					
Frihetspartiet	26,0%	5,9 – 4,0 – 3,0	7,4 – 7,7 – 8,1	9,4 – 10,3 – 11,2	13,8 – 14,2 – 14,9
DANMARK 2015					
Dansk folkeparti	21,1%	2,0 – 2,7 – 2,6	8,5 – 10,2 – 10,6	7,5 – 12,6 – 12,0	****
ITALIA 2018					
Lega	17,7%	7,5 - 14,5 - 12,1	10,4 – 10,6 – 12,8	20,4 – 42,7 – 37,8	13,0 – 13,0 – 13,0
FINLAND 2015					
Sannfinnene	17,7%	3,5 – 2,9 – 2,2	7,5 – 9,3 – 11,4	16,5 – 20,5 – 20,1	11,5 – 12,6 – 12,8
NORGE 2017					
Fremskrittspartiet	15,2%	2,0 – 1,7 – 2,0	6,5 – 7,1 – 7,7	7,2 – 7,9 – 10,9	8,6 – 9,3 – 10,6
NEDERLAND 2017					
Frihetspartiet	13,1%	1,5 – 2,3 – 2,6	8,2 – 8,9 – 9,7	9,4 – 12,7 – 10,8	13,5 – 14,7 – 14,8
SVERIGE 2014					
Sverigedemokratene	12,9%	1,8 – 1,8 – 0,8	7,0 – 8,1 – 8,5	19,2 – 22,9 – 18,9	11,0 – 10,2 – 10,0
TYSKLAND 2017					
Alternativ for Tyskland	12,6%	5,5 – 4,9 – 3,7	11,7 – 9,9 – 9,6	11,8 – 7,7 – 7,0	12,9 – 13,9 – 14,1

* Materiell deprivasjon er målt i andel av befolkningen (prosent) som ikke har råd til minst fire av ni goder: (1) nedbetaling av gjeld, leie eller andre nødvendige utlegg; (2) en ukes ferie borte fra hjemmet; (3) et daglig fullverdig middagsmåltid; (4) uventede finansielle utgifter; (5) telefon (inkludert mobiltelefon); (6) fargefjernsyn; (7) vaskemaskin; (8) bil og (9) varme for å holde hjemmet tilstrekkelig varmt. ** Tallene for EU fra 2008 er for EU27, før Kroatia ble medlem, de resterende for EU28. Tallet for Østerrike i 2008 avviker i utregningsmetode. *** Offentlige utgifter til arbeidsledige, skade og sykdom, uføre- og alderspensjon, støtte til husholdningene og refusjon for betaling for medisinske tjenester. Tallene er avrundet til en desimal. **** For Danmark foreligger det ikke sammenlignbare tall på trygder (*social security contributions*) i dette datasettet. Kilde: «Materiell deprivasjon» fra Eurostat 2018,⁷⁵ «Mennesker i hushold med lav arbeidsdeltagelse» fra Eurostat 2018,⁷⁶ «Arbeidsledig ungdom (<25)» fra Eurostat 2017⁷⁷ og «Trygdeutgifters andel av BNP» fra OECD Data 2017.⁷⁸

Innvandringen kan også være en medvirkende årsak til at arbeidsledigheten blant ungdom har gått opp i alle de åtte landene unntatt Sverige og Tyskland, siden innvandrerne til Europa ofte er unge menn,⁷⁹ som lett ender i gruppen «ikke under utdanning, ikke i arbeid og ikke under opplæring.» Som tidsskriftet *The Economist* formulerte det i 2016, er dette også en

kulturell utfordring, hvor særlig forskjell i kjønnsrollemønstre kan spille negativt inn: «Migrant men and European women», var tittelen på en artikkel om hvordan utfordringer knyttet til integrasjon av immigranter ikke bare går på kvalifikasjoner knyttet til arbeidsmarkedet, men også til sosiale omgangsformer.⁸⁰

Tabell 9 Fører dårlige lønnsforhold og usikkerhet i arbeidsmarkedet til høyrepopulisme?

		Gjennomsnittslønn i 2016 i USD *	Andel < 2/3 av medianinntekt i 2016 (OECD 15,9 %)	Usikkerhet i arbeidsmarkedet 2013 ** (OECD 6,5 %)	Risiko for arbeidsløshet 2013 *** (OECD 10,0 %)
ØSTERRIKE 2017					
Frihetspartiet	26,0%	48 295	15,9	2,2	5,6
DANMARK 2015					
Dansk folkeparti	21,1%	52 580	8,24	2,3	7,4
ITALIA 2018					
Lega	17,7%	35 397	7,63	11,8	16,1
FINLAND 2015					
Sannfinnene	17,7%	42 127	7,77	2,6	9,3
NORGE 2017					
Fremskrittspartiet	15,2%	53 643	-	1,5	3,7
NEDERLAND 2017					
Frihetspartiet	13,1%	52 833	14,5	3,1	8,5
SVERIGE 2014					
Sverigedemokratene	12,9%	42816	-	5,2	8,8
TYSKLAND 2017					
Alternativ for Tyskland	12,6%	46 389	18,85	2,7	5,5

* Utrekningen av gjennomsnittslønnen er gjort med tall fra nasjonalbudsjettene og omgjort til kjøpekraftspariteter for å kunne sammenlignes på tvers av landene. Av alle medlemslandene i OECD har Mexico den laveste gjennomsnittslønnen med USD 15 311, mens Ungarn ligger lavest i Europa med USD 21 711. Luxembourg har den høyeste gjennomsnittsinntekten i OECD med USD 62 636. ** Regnet som forventet inntektstap ved arbeidsløshet, inkludert varighet og forventet begrenset skade av dette som følge av offentlige trygdeordninger. *** Regnet ut på basis av sannsynlig månedlig tilgang av arbeidsledige ganget med forventet varighet. Kilde: «Gjennomsnittslønn» og «Andel < 2/3 av medianinntekt» fra OECD 2017 Data,⁸¹ «Usikkerhet i arbeidsmarkedet» og «Risiko for arbeidsløshet» fra OECD 2017.⁸²

Hvis utenforskap kobles til dårlige lønnsforhold og usikkerhet i arbeidsmarkedet, vil dette styrke de høyrepopulistiske partienes oppslutning ved valg? Dette er forsøkt målt i tabell 9, hvor jeg ser på gjennomsnittslønn, andel av lønnsinntakere som ligger under 2/3 av medianinntekten (den inntekten som personen midt i fordelingen av lønnsinntakere har), usikkerhet i arbeidsmarkedet og risiko for arbeidsløshet (forklaringer på hvordan disse er målt står under tabellen). I den første kolonnen ser vi at alle disse landene, kanskje med unntak av Italia, er land med høye lønninger.

Når det gjelder kolonne to stiller det seg litt annerledes. Her ser vi at Østerrike ligger på gjennomsnittet for landene i OECD, Nederland litt under og Tyskland en god del over. Vi har ikke tall for Norge og Sverige, men for de øvrige landene ser vi at Danmark, Finland og Italia ligger godt an sammenlignet med OECD-landene. Italia skiller seg imidlertid ut igjen når vi beveger oss til den tredje kolonnen, og usikkerheten i arbeidsmarkedet. Her kommer Italia ut langt over gjennomsnittet for landene i EU med 11,8 prosent kontra 6,5 prosent i EU. Det samme gjelder i den fjerde kolonnen, som måler risikoen for arbeidsløshet. Her kommer flere av landene opp mot gjennomsnittet i OECD, mens Norge ligger langt lavere med 3 prosents sannsynlighet mot 10 prosent for OECD-snittet.

Konklusjonen om denne påstanden må likevel bli at det er vanskelig å se noen sammenheng mellom økt støtte til høyrepopulistiske partier og risikoen for å bli stående utenfor samfunnet som følge av økonomiske utfordringer knyttet til lav inntekt og høy gjeld, lav arbeidsdeltagelse og manglende trygdeordninger, gitt at det ikke er i de landene som kommer dårligst ut på disse variablene at høyrepopulistiske partier har gjort det best ved de siste valgene, men i land som kommer ut blant de beste når det gjelder utenforskap og utfordringer knyttet til arbeidslivet.

Det må likevel understrekes at jeg her kun har sett på økonomiske sider av utenforskap, ikke sosiale og kulturelle, som for mange mennesker vil kunne være vel så viktig som de økonomiske sidene.

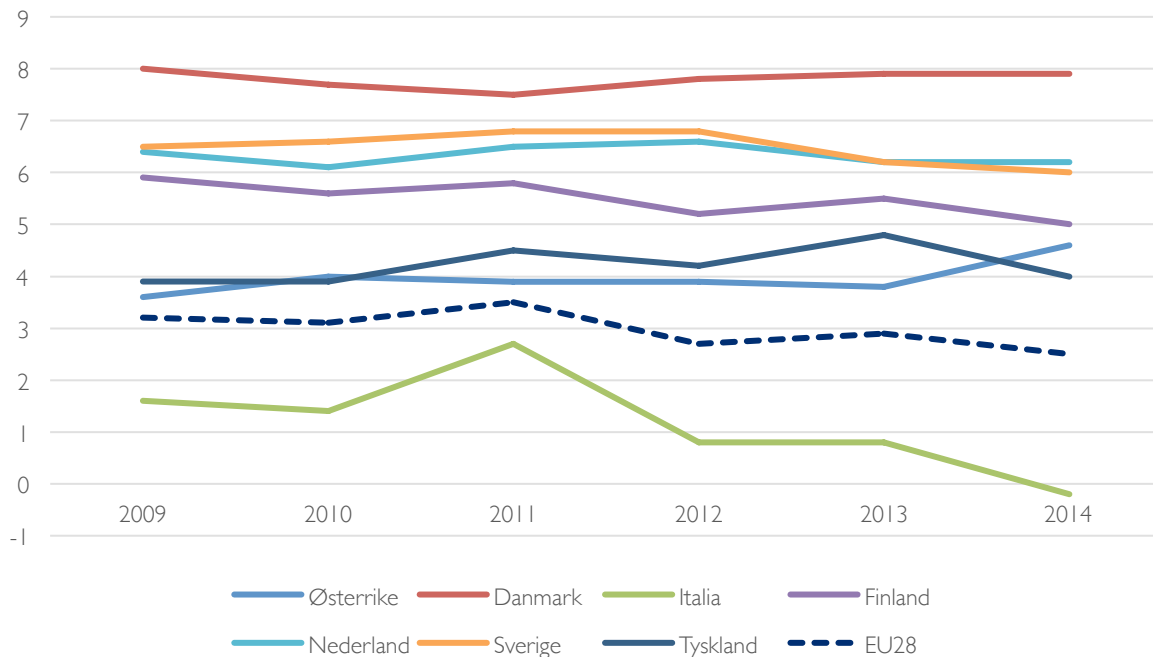
Påstand 4: Manglende fremtidshåp fører til høyrepopulisme

Dette fører oss over til den fjerde påstanden, om at manglende fremtidshåp fører til høyrepopulisme. Igjen må det understrekes at det kan være vanskelig å gjøre gode empiriske undersøkelser av slike påstander, men her har jeg støttet meg på surveydata på individnivå fra Eurostat og The Earth Institute ved Columbia University. I figur 6 på neste side ser vi hvordan innbyggerne i syv av de åtte landene ser på sin livssituasjon på en skala fra – 10 til 10 hvor minus er negativt og pluss er positivt.

Det er bare italienerne som ikke havner over gjennomsnittet her, og det er bare i Italia at det har vært en markant nedgang i synet på livssituasjonen blant landets innbyggere. Landet kommer faktisk ut på minussiden, langt under gjennomsnittet for EUs 28 medlemsstater og svært langt under de lykkelige danskene etterfulgt av svenskene, nederlenderne og finnene. Det landet som har opplevd den sterkeste positive utviklingen i

synet på egen livssituasjon, er Østerrike, hvor vi finner det mest populære høyrepopulistiske partiet blant de åtte landene. Norge er ikke med i denne undersøkelsen, men generelt sett scorer ofte Norge og de andre nordiske landene høyt på slike undersøkelser og undersøkelser av hvilke land i verden det er best å bo i.

Figur 6 Hvordan ser du på din livssituasjon på en skala fra – 10 til 10 fra 2009 til 2014?

Kilde: Eurostat 2014.⁸³

I tabell 10 på neste side er imidlertid Norge med, om enn bare på den første variabelen. I denne tabellen er dataene basert på at respondentene skulle rangere sin egen lykke, si om de var lykkelige i landet de bodde i, om de var lykkelige med eget nåværende yrke, og om de tror at deres barn i dag (eller rettere sagt dagens barn) vil få et liv som er lettere, vanskeligere eller likt på deres liv slik dette er i dag.

I den første kolonnen er det angitt både en score og en plassering på en skala, den første av disse verdiene er basert på to årstall, 2012 og 2016. Tallet i parentes viser egenrangering av lykke på en skala fra 0 til 10 i 2016, og som vi ser scorer seks av de åtte landene opp mot åtte i gjennomsnitt, mens Italia og Tyskland ligger under syv på denne skalaen.

De to tallene foran i den første kolonnen angir hvilken score landene har fått på The World Happiness Index i 2012 og 2016, og igjen ser vi at de nordiske landene og Nederland kommer på topp begge årene (lavere tall gir høyere rangering av score på skalaen). Danmark kommer helt på topp i 2016 når innbyggerne er blitt spurt om de er lykkelig i landet de bor i, fulgt av Finland og Norge med Sverige på niendeplass. Tyskland og Italia, spesielt Italia, skiller seg markant ut fra de andre landene, men de går i motsatt retning. Mens italienerne ser ut til å ha blitt adskillig mindre lykkelige fra 2012 til 2016, er det motsatt med tyskerne som i 2016 ser ut til å nærme seg sine naboer i Østerrike.

Tabell 10 Fører manglende fremtidshåp til høyrepopulisme?

		Egenrangering av lykke score for 2012-16 og skala 0-10 for 2016 *	Er du lykkelig i landet du bor i? Helt enig i 2017 + endring fra -12 (EU 89 % - +3)	Er du lykkelig med nåværende yrke? Helt enig i 2017 og endring fra -06 (EU 64 % - +4)	Vil dagens barn få et liv lettere, vanskeligere eller likt ditt? (EU 19-54-22 %)
ØSTERRIKE 2017					
Frihetspartiet	26,0%	13—12 (7,139)	94 (-3)	79 (+6)	12 – 53 – 32
DANMARK 2015					
Dansk folkeparti	21,1%	1—3 (7,555)	99 (+1)	81 (+1)	20 – 36 – 40
ITALIA 2018					
Lega	17,7%	28—47 (6,000)	80 (+4)	54 (-10)	22 – 48 – 21
FINLAND 2015					
Sannfinnene	17,7%	2—1 (7,632))	94 (-2)	78 (+10)	25 – 40 – 34
NORGE 2017					
Fremskrittspartiet	15,2%	3—2 (7,594)	-	-	-
NEDERLAND 2017					
Frihetspartiet	13,1%	4—6 (7,441)	97 (+1)	60 (-2)	12 – 52 – 35
SVERIGE 2014					
Sverigedemokratene	12,9%	7—9 (7,314)	97 (-2)	70 (+8)	14 – 52 – 32
TYSKLAND 2017					
Alternativ for Tyskland	12,6%	30—15 (6,965)	95 (=)	69 (+11)	14 – 57 – 26

* Denne kolonnen viser tre tall. De to første er rangeringen på World Happiness Index i 2012 og 2016, gjort ut fra en score som også er vist i parentes for 2016. Denne er regnet ut fra det som kalles en Cantril-ladder, som er en selvevaluering av livskvalitet rangert fra en skala fra 0 til 10. Kilde: «Egenrangering av lykke» fra World Happiness Report 2012 og 2018,⁸⁴ «Er du lykkelig i landet du bor i», «Er du lykkelig med nåværende yrke», og «Vil dagens barn få et liv lettere, vanskeligere eller likt ditt» fra Eurostat 2017.⁸⁵

Bortsett fra Italia, ser vi at de øvrige landene scorer over 94 prosent på dette spørsmålet. De små endringene opp og ned gir derfor ingen indikasjoner på om en reduksjon i følelsen av lykke kan ha noen innvirkning på om velgerne stemmer høyrepopulistisk eller ikke. Men vi kan i hvert fall slå fast at syv av de åtte landene må være gode å bo i. Dersom vi kobler

følelsen av lykke til yrke, ser vil et litt annet mønster. Igjen kommer italienerne dårligst ut, med bare 54 prosent som sier de er lykkelig med nåværende yrke. Det er ti prosentpoeng ned fra 2006 til 2017. Mellom disse to årstallene må vi huske at Europa har opplevd en global finanskris, som italienerne enda ikke har klart å komme ut av. Men generelt sett har det vært en markant fremgang for fire av de åtte landene når det gjelder følelsen av lykke knyttet til yrke.

Et visst innslag av pessimisme kan spores på det siste spørsmålet i tabell 10: Vil dagens barn få et liv som er lettere, vanskeligere eller likt på ditt? Det er en klar tendens i alle landene til at de som har besvart dette spørsmålet mener barn vil få et vanskeligere liv enn de selv har i dag, mens det i ett land er annerledes. Det er i Danmark, hvor 40 prosent mener barn av i dag vil få et liv som er likt deres eget. Det er derfor vanskelig å finne noen støtte til påstanden om at manglende fremtidshåp fører til populisme. I en europeisk kontekst er det i de landene hvor det er mest lykke og fornøydhhet med å bo i eget land, og hvor folk er mest lykkelig med sitt nåværende yrke, at høyrepopulismen har vokst, og ikke motsatt, slik Støre og Gerhardsen har påstått.

Oppelever vi en politisk tillitskrise?

Britenes ønske om å si farvel til EU var et uttrykk for «en politisk tillitskrise med dype økonomiske og sosiale røtter», sa Jonas Gahr Støre i en kommentar til den britiske folkeavstemningen i 2016 om utmeldelse av EU, og trakk paralleller til norsk politikk og en påstått tillitskrise som har oppstått som følge av fire år med Erna Solberg fra Høyre som statsminister. Det kan godt være at dette er riktig for Storbritannia, men som vi ser av tabell 11 på neste side virker det ikke som andre europeere har mistet tilliten til sine politiske styringssystemer.

Igjen må vi trekke fra Italia, hvor bare 27 prosent i 2017 sa at de hadde tillit til det politiske systemet, mens Nederland plasserte seg i motsatt ende med 78 prosents tillit. Tallene ligner de i andre kolonne, som sier noe om tilliten til rettssystemene i disse landene, og i tredje kolonne som omhandler synet på solidaritet. Her er imidlertid italienerne helt på linje med de øvrige landene, hvorav Sverige er det som gjør det best på denne variabelen. Her sier 93 prosent av de spurte at de har et veldig eller et ganske positivt syn på solidaritet.

Alle landene har hatt fremgang i tilliten på disse tre variablene fra 2016 til 2017, noe som i seg selv ikke er godt nok for å imøtegå påstanden om at vi har en politisk tillitskrise i

de landene som har en høy oppslutning om høyrepopulisme, gitt at vi bare snakker om utviklingen fra ett år til et annet. Men det er i hvert fall ikke noe som tyder på det motsatte. Det ser vi også i den fjerde kolonnen i tabell 11. Denne er hentet fra The World Justice Project og viser at syv av de åtte landene som har opplevd en sterk oppslutning om høyrepopulistiske partier i de siste nasjonale parlamentsvalgene, plasserer seg blant de åtte beste landene i verden når det gjelder tilliten til rettsstatlige og demokratiske institusjoner. Unntaket er igjen Italia, som havner på 31. plass med en score som ligger mer enn 20 prosentpoeng under de andre landene vi har sett på her.

Tabell 11 Fører politisk tillitskrise til høyrepopulisme?

		Tillit til politisk system 2017 og endring fra 2016 (EU 40% /+9%)	Tillit til retts-system 2017 og endring fra 2016 (EU 52% /+1%)	Veldig og ganske positivt syn på solidaritet 2017 og endring fra 2016 (EU 79% /+2)	Tillit til rettsstatlige og demokratiske institusjoner: score og skala 0-1 2014-2017 *
ØSTERRIKE 2017					
Frihetspartiet	26,0%	60 (+20)	77 (+4)	83 (+9)	7/0,83 – 8/0,81
DANMARK 2015					
Dansk folkeparti	21,1%	60 (+14)	86 (+2)	87 (+4)	1/0,89 – 1/0,89
ITALIA 2018					
Lega	17,7%	27 (+12)	41 (+10)	80 (+5)	35/0,64 – 31/0,65
FINLAND 2015					
Sannfinnene	17,7%	66 (+8)	85 (+1)	85 (+2)	3/0,87 – 3/0,87
NORGE 2017					
Fremskrittspartiet	15,2%	-	-	-	2/0,88 – 2/0,89
NEDERLAND 2017					
Frihetspartiet	13,1%	78 (+19)	83 (+4)	67 (+6)	5/0,85
SVERIGE 2014					
Sverigedemokratene	12,9%	72 (+16)	78 (+6)	93 (+6)	4/0,86
TYSKLAND 2017					
Alternativ for Tyskland	12,6%	64 (+13)	72 (+3)	82 (-3)	6/0,83

* Indeksen er satt sammen av åtte faktorer, som igjen er basert på en rekke enkeltpørsmål stilt til tilfeldige utvalg av respondenter. De åtte faktorene er begrensninger på den utøvende makt, fravær av korrupsjon, åpenhet i det politiske systemet, fundamentale rettigheter, orden og sikkerhet, sivil- og strafferettslige forhold. Surveyene ble gjennomført følgende år: Østerrike 2014 og 2017, Danmark 2014 og 2017, Italia 2014 og 2017, Finland 2014 og 2017, Norge 2014 og 2017, Nederland 2016, Sverige 2016 og Tyskland 2016. Kilde: «Tillit til politisk system», «Tillit til rettssystem» og «Veldig og ganske positivt syn på solidaritet» fra Eurostat 2017,⁸⁶ og «Tillit til rettsstatlige og demokratiske institusjoner» fra The World Justice Project 2015 og 2018.⁸⁷

Med bare ett unntak fra en generell trend til at disse landene har svært høy grad av tillit blant sine befolkninger, må det kunne slås fast at heller ikke denne påstanden fra Støre og Gerhardsen holder når vi tester den empirisk. Som for et flertall av de variablene vi har sett

på i dette notatet, viser det seg også her at empirien viser det motsatte av deres påstander. Hvordan det kan ha seg at høyrepopulistiske partier gjør det så godt i land med karakteristika som er jevnt over svært positive på alle de variablene vi har sett på her, er vanskelig å si, men noe av forklaringen ligger antagelig i det Kenneth Rogoff påpekte om at den moderne velferdsstatens solidaritet stopper ved landegrensene.

Konklusjon

Påstanden leder i Arbeiderpartiet, Jonas Gahr Støre, og tidligere leder i tankesmien Agenda, Marte Gerhardsen, kom med i valgkampen i 2017 om at høyrepolitikk fører til høyrepopulisme, stemmer ikke. Det gjør heller ikke påstandene om at europeiske land som har vært styrt av sentrum-høyre, eller det vi kan kalle tradisjonelle liberale høyreregjeringer, opplever noen særegen politisk tillitskrise, spesielt høy arbeidsledighet, en følelse av utenforskap eller manglende fremtidshåp blant velgerne, som igjen fører til økt støtte til høyrepopulistiske partier. Gjennom å studere åtte land som i de siste parlamentsvalgene har fått en oppslutning om høyrepopulistiske partier på mer enn 10 prosent, og som historisk sett har hatt tradisjonelle høyrepartier som det norske Høyre som et sentralt element i sitt politiske system, har jeg i denne rapporten vist at når det gjelder sammensetningen av regjeringen i foregående periode, er det snarere slik at høyrepopulistiske partier har gjort det godt i land som har hatt sentrum-venstre- eller storkoalisjonsregjeringer og ikke partier som det norske Høyre i regjering, og i land hvor tilliten til politikk og rettsvesen er god, hvor det ikke er spesielt høy arbeidsledighet, hvor svært få føler seg utenfor det gode samfunn og hvor innbyggerne generelt sett er godt fornøyd med livet og har tro på fremtiden.

Rapporten er skrevet av Jan Erik Grindheim, statsviter i Civita og førsteamanuensis ved Universitetet i Sørøst-Norge. Takk til Kristin Clemet og Marius Doksheim for verdifulle kommentarer, og til Haakon Sandvik og Hanne Øverstad for hjelp med tabell 6.

Civita er en partpolitisk uavhengig tankesmie som gjennom sitt arbeid skal bidra til økt forståelse og oppslutning om liberale verdier og løsninger. Den enkelte publikasjons forfatter(e) står for alle utredninger, konklusjoner og anbefalinger, og disse analysene deles ikke nødvendigvis av andre ansatte, ledelse, styret eller bidragsyttere. Skulle feil eller mangler oppdages, ville vi sette stor pris på tilbakemelding, slik at vi kan rette opp eller justere.

Ta kontakt med forfatteren på janerik@civita.no eller civita@civita.no.

Sluttnoter

---

¹ Jonas Gahr Støre: «Brexit skyldes mislykket høyrepolitikk». Kronikk på *ytring.no* 29.06.2016. Lastet ned 1.01.2018: <https://www.nrk.no/ytring/brexit-skyldes-mislykket-hoyrepolitikk-1.13018190>.

² Jonas Gahr Støre: «Erna gjør Norge til et kaldere samfunn». Intervju av Kirsten Karlsen i *Dagbladet* 26.08.2017. Lastet ned 11.01.2018: <https://www.dagbladet.no/nyheter/erna-gjor-norge-til-et-kaldere-samfunn/68624548>.

³ Dagsnytt 18, 11. april 2017.

⁴ Marte Gerhardsen: «Tradisjonell høyrepolitikk skyver velgerne langt ut til høyre». Kronikk i *Aftenposten* 31. mars (oppdatert 1. april) 2017. Lastet ned 22.01.2018: <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/ngAAD/Kronikk-Tradisjonell-hoyrepolitikk-skyver-velgerne-langt-ut-til-hoyre--Marte-Gerhardsen>.

⁵ Valgresultatene og opplysninger om regjeringer og andre data om valg og partier i dette notatet er hentet fra The European Election and Referendum Database ved Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (http://www.nsd.uib.no/european_election_database/about/about_data.html), Election Guide fra The International Foundation for Electoral Systems (<http://www.electionguide.org/p/about/>), Parlaine database on national parliaments fra Inter-Parliamentary Union (<http://archive.ipu.org/parline-e/parlinesearch.asp>), og Gregor Aisch, Adam Pearce og Bryant Rousseau: «How Far Is Europe Swinging to the Right?» *New York Times* 23. oktober 2017. Lastet ned 20.03.2018: <https://www.nytimes.com/interactive/2016/05/22/world/europe/europe-right-wing-austria-hungary.html> samt i enkelte tilfeller fra de enkelte landenes nasjonale parlamenters hjemmesider.

⁶ <http://www.epp.eu>.

⁷ Som for sluttnote 5.

⁸ Anthony Downs: *An Economic Theory of Political Action in a Democracy*. New York: Harper Collins Publishers 1957.

⁹ I et Civita-notat fra 2016 viser jeg at Senterpartiet, som i partistudier kategoriseres som et agrarparti, ligger godt forankret til venstre i det norske politiske system dersom vi analyserer dette langs den tradisjonelle høyre-venstre-aksen i norsk politikk. Se Jan Erik Grindheim: *Nisjepartier – en styrke eller svakhet for demokratiet?* Civita-notat nr. 6/2016. Oslo: Civita 2016.

¹⁰ Som for sluttnote 1.

¹¹ Oversatt av forfatteren fra Anthony Downs: *An economic theory of democracy*. New York: Harper Collins Publishers 1957, s. 28.

¹² Einar Lie: «Høyre ligner stadig mer på et moderne sosialdemokratisk parti». Kronikk i *Aftenposten* 27. januar 2018. Lastet ned 30.01.2018: <https://www.aftenposten.no/meninger/kommentar/i/bKzE55/Hoyre-ligner-stadig-mer-pa-et-moderne-sosialdemokratisk-parti--Einar-Lie>.

¹³ Jan Arild Snoen: «Internrevisjonen: Regjeringen har satt i gang mye. Jeg merker for liten forskjell» i *Aftenposten* 30. juni 2015. Lastet ned 15.01.2018: <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/IIOA/Internrevisjonen-Regjeringen-har-satt-i-gang-mye-Jeg-merker-for-liten-forskjell>.

¹⁴ Som for sluttnote 13.

-
- ¹⁵ Anders Ravik Jupskås: «Populisme». Definisjon i *Store Norske Leksikon* 2017. Lastet ned 15.01.2018: <https://snl.no/populisme>.
- ¹⁶ Anders Ravik Jupskås: «Høyrepopulisme er langt fra høyreekstremisme». Kronikk i *Dagbladet* 29. september 2011. Lastet ned 15.01.2018: <https://www.dagbladet.no/kultur/hoyrepopulisme-er-langt-fra-hoyreekstremisme/63504727>.
- ¹⁷ Cas Mudde : «Populism isn't dead. Here are five things you need to know about it». I *The Guardian* 7. Juli 2017. Lastet ned 16.01.2018: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/jul/07/populism-dead-european-victories-centrists>.
- ¹⁸ Bård Larsen (2016): *Liberalt demokrati i krise?* Civita-notat nr. 24 2016, s. 8.
- ¹⁹ Anders Ravik Jupskås: *The Persistence of Populism. The Norwegian Progress Party 1973-2009*. Doktorgradsavhandling Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo, 2015.
- ²⁰ Elisabeth Carter: «Party ideology». I Cas Mudde (red.): *The Populist Radical Right*. London og New York: Routledge 2016.
- ²¹ Elisabeth Iversflaten: «Forskere: Frp er høyrepopulistisk». Intervju presentert av NTB i *Dagbladet* 14. september 2013. Lastet ned 15.01.2018: <https://www.dagbladet.no/nyheter/forskere-frp-er-hoyrepopulistisk/62180036>.
- ²² Jonas Gahr Støre: «Rasende Støre: -- Det er nedrig politikk, Erna Solberg». Intervju av Vilde Helljesen og Peder Ottoson på *Ytring.no* 29. august 2017. Lastet ned 16.01.2018: https://www.nrk.no/norge/rasende-store_-_-det-er-nedrig-politikk_-erna-solberg-1.13664070.
- ²³ Atosa Borghan og Peter Svaar: «Stockholms byrådsleder om Listhaug: -- Usmakelig utbytelse av Stockholms gjestfrihet». *Ytring.no* 29. august 2017. Lastet ned 16.01.2018: https://www.nrk.no/norge/stockholms-byradsleder-om-listhaug_-_-usmakelig-utnyttelse-av-stockholms-gjestfrihet-1.13663794.
- ²⁴ Knut Arild Hareiede: «Man kan si mye om Erna, men populistisk er hun ikke». Intervju av Kirsten Karlsen i *Dagbladet* 8.02.2017. Lastet ned 11.01.2018: <https://www.dagbladet.no/nyheter/man-kan-si-mye-om-erna-men-populistisk-er-hun-ikke/67015974>.
- ²⁵ Som for sluttnote 24.
- ²⁶ Kristin Clemet: «Støres analyse av høyrepopulismen holder ikke mål». Kronikk i *Aftenposten* 20. april 2017. Lastet ned 16.01.2018: <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/4p3kE/Stores-analyse-av-hoyrepopulismen-holder-ikke-mal--Kristin-Clemet>.
- ²⁷ Jonas Gahr Støre: «SV er ikke lenger Aps opplagte førstevalg». Intervju av Solveig Ruud og Karen Tjernshaugen i *Aftenposten* 17. April (oppdatert 26. April) 2017. Lastet ned 22.01.2018: <https://www.aftenposten.no/norge/politikk/i/rav78/SV-er-ikke-lenger-Aps-opplagte-forstevalg>.
- ²⁸ Som for sluttnote 26.
- ²⁹ Som for sluttnote 26.
- ³⁰ Johannes Bergh og Rune Karlsen: «Politisk dagsorden og sakseierskap ved stortingsvalget i 2017». Notat fra Institutt for samfunnsforskning, Oslo 2017, s. 2.
- ³¹ Som for sluttnote 30.
- ³² Som for sluttnote 30.

-
- ³³ Dag Einar Thorsen: «Eksperter: Derfor tapte Ap valget». Intervju av Stella Bugge i VG 12. september 2017. Lastet ned 6.02.2018: <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/stortingsvalget-2017/eksperter-derfor-tapte-ap-valget/a/24139228/>.
- ³⁴ Som for sluttnote 33.
- ³⁵ Knut Arild Hareide: «Hareide freder Erna selv om hun velger Frp». Intervju av Marie Melgård, Oda Leraan Skjetne og Lars Joakim Skarvøy i VG 7. september 2017. Lastet ned 25.01.2018: <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/stortingsvalget-2017/hareide-freder-erna-selv-om-hun-velger-frp/a/24135948/>.
- ³⁶ Jan Erik Grindheim, Knut Heidar og Kaare W. Strøm: *Norsk politikk*. Oslo: Universitetsforlaget 2017.
- ³⁷ Som for sluttnote 36.
- ³⁸ Som for sluttnote 30, s. 3.
- ³⁹ Bernt Aardal og Johannes Bergh: «Velgervandringer 2013-2017. Foreløpige resultater». Notat fra Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo. Lastet ned 30.01.2018: http://www.sv.uio.no/isv/forskning/prosjekter/valgforskning/aktuelle-saker/velgervandringer_2017.pdf.
- ⁴⁰ Som for sluttnote 39.
- ⁴¹ Som for sluttnote 39.
- ⁴² Øyvinn Kleven, Bernt Aardal, Johannes Bergh, Stine Hesstvedt og Ådne Hindenes: *Valgundersøkelsen 2013. Dokumentasjons- og tabellrapport*. Statistisk sentralbyrås Notater 2015/29.
- ⁴³ Tor Bjørklund: «Venstresida mister grepet». Intervju av Pål Hellesnes i Klassekampen 21. november 2017. Lastet ned 31.01.2018: <http://www.klassekampen.no/article/20171121/ARTICLE/171129995>.
- ⁴⁴ LO – informasjons- og rådgivningsavdelingen: «LO-medlemmene stemte klart for ny regjering». LOs hjemmesiden 30. oktober 2017. Lastet ned 1.02.2018: <https://www.lo.no/Om-LO/Artikler-om-LO/LO-medlemmene-stemte-klart-for-ny-regjering/>.
- ⁴⁵ Som for sluttnote 44.
- ⁴⁶ Som for sluttnote 9.
- ⁴⁷ Einar Lie: «Høyre ligner stadig mer på et moderne sosialdemokratisk parti». Kronikk i *Aftenposten* 27. januar 2018. Lastet ned 30.01.2018: <https://www.aftenposten.no/meninger/kommentar/i/bKzE55/Hoyre-ligner-stadig-mer-pa-et-moderne-sosialdemokratisk-parti--Einar-Lie>.
- ⁴⁸ Som for sluttnote 39, s. 8.
- ⁴⁹ Alf Bjarne Johnsen, Marie Melgård og Lars Joakim Skarvøy: «Kilder til VG: Derfor kan Venstre nå regjere med Frp». VG 14. september 2018. Lastet ned 8.02.2018: <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/stortingsvalget-2017/kilder-til-vg-derfor-kan-venstre-naa-regjere-med-frp/a/24141343/>.
- ⁵⁰ Erling Moe: «Flere Venstre-politikere melder seg ut i protest etter regjeringssamarbeid». Interjvu av NTB publisert av *ABC-Nyheter* 14. januar 2018. Lastet ned 8.02.2018: <https://www.abcnyheter.no/nyheter/politikk/2018/01/14/195363185/flere-venstre-politikere-melder-seg-ut-i-protest-etter-regjeringssamarbeid>.
- ⁵¹ Geir Molnes: «Dette sa Venstre-toppene om regjeringssamarbeid med Frp under valgkampen». Sitert av *NRK* 23. januar 2018. Lastet ned 8.02.2018:

---

https://www.nrk.no/norge/faktisk.no_-dette-sa-venstre-toppene-om-regjeringsamarbeid-med-frp-under-valgkampen-1.13880456.

⁵² BTs Sympatibarometer: Se hvilke partier som ikke kan fordra hverandre. Lastet ned 22.03.2018: <https://www.bt.no/nyheter/innenriks/i/XVVao/BTs-Sympatibarometer-Se-hvilke-partier-som-ikke-kan-fordra-hverandre>.

⁵³ Parliaments and governments database: «Cabinets». Tabell laget på basis av rådata. Lastet ned 21.03.2018: <http://www.parlgov.org>.

⁵⁴ Som for fotnote 18, s. 26.

⁵⁵ Sylo Taraku (2017): Populistisk vind i Europa. Hva står på spill og hvordan respondere? Perspektivnotat fra tankesmien Agenda. Lastet ned 20.02.2018: <http://www.tankesmienagenda.no/wp-content/uploads/Webversjon-Perspektivnotat-Sylo-Taraku-Populisme-16-mars-2017-1.pdf>, s. 3.

⁵⁶ Fremskrittspartiets hjemmeside 15. mars 2018. Lastet ned 20.03.2018: <https://www.frp.no/aktuelt/2018/03/nei-til-eu-for-a-sikre-norske-interesser>.

⁵⁷ Som for sluttnote 55, s. 4.

⁵⁸ Eurostat (2018): «Gini coefficient of equivalised disposable income – EU-SILC survey». Lastet ned 23.03.2018: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupDownloads.do>.

⁵⁹ OECD (2018): «OECD Income Distribution Database (DD): Gini, poverty, income, Methods and Concepts». Lastet ned 25.03.2018: <http://www.oecd.org/social/income-distribution-database.htm>.

⁶⁰ Eurostat (2018): «File: Change in median equivalised disposable income, 2008-2018». Eurostat. Lastet ned 25.03.2018: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Change_in_median_equivalised_disposable_income_2008-2012.png.

⁶¹ OECD.Stat (2018): «Level of GDP per capita and productivity». Lastet ned 26.03.2018: http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=PDB_LV#.

⁶² Rolf Aaberge sitert av Siv Sandvik (2015): «-- Innvandring øker ulikheten betydelig». nrk.no. Lastet ned 12.04.2018: https://www.nrk.no/norge/ssb-tall_-innvandring-oket-ulikheten-betydelig-1.12523173.

⁶³ Paul Krugman (2014), sitert på omslaget til Thomas Piketty (2014): *Kapitalen i det 21. århundre*. Oslo: Cappelen Damm.

⁶⁴ Thomas Piketty (2014): *Kapitalen i det 21. århundre*. Oslo: Cappelen Damm, s. 307-308.

⁶⁵ Som for sluttnote 62.

⁶⁶ Som for sluttnote 62.

⁶⁷ Marius Doksheim (2016): *Økende ulikhet i Norge?* Civita-notat nr. 4/2016. Oslo: Civita, s. 4.

⁶⁸ Duc-Quang Nguyen (2017): «Which European country attract the most immigrants?». *Swissinfo.ch* 5. desember 2017. Kartet er produsert av swissinfo.ch og basert på data fra Eurostat og EuroGraphics for the administration of boundaries. Lastet ned 9.03.2018: https://www.swissinfo.ch/eng/business/migration-series_europe-s-immigration-balance-sheet/42495760.

⁶⁹ Roland Pfefferkorn (2015): «Inequality and social crisis in Europe». *International Socialist Review* Issue #99. Lastet ned 10.04.2018: <https://isreview.org/issue/99/inequality-and-social-crisis-europe>.

⁷⁰ James Politi (2018): «Italian election: voters frustrated with shallow recovery». *The Big Read: Italian Election. Financial Times* 27. februar 2018.

---

⁷¹ Kennet Rogoff (2015): «Inequality, Immigration, and Hypocrecy». *Project Syndicate* 5. mai 2015. Lastet ned 5.04.2018: <https://www.project-syndicate.org/commentary/europe-immigration-inequality-by-kenneth-rogoff-2015-05?barrier=accessreg>.

⁷² OECD Data (2018): «Unemployment rate» Lastet ned 26.03.2018: <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm>.

⁷³ Thomas Greven (2016): *The Rise of Right-wing Populism in Europe and the United States. A Comparative Perspective*. Washington: Friedrich Ebert Stiftung.

⁷⁴ Anthony Faiola (2014): «The new land of opportunity for immigrants is Germany». *The Washington Post* 27. juli 2014. Lastet ned 16.04.2018: https://www.washingtonpost.com/world/europe/the-new-land-of-opportunity-for-immigrants-is-germany/2014/07/27/93464262-7eff-4931-817c-786db6d21ec8_story.html?utm_term=.36e0821a73a5.

⁷⁵ Eurostat (2018): «Material deprivation rate for the `Economic strain´ and `Durables´ dimensions, by number of item of deprivation – EU-SILC survey». Lastet ned 29.03.2018: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupDownloads.do>.

⁷⁶ Eurostat (2018): «People living in households with very low work intensity by age and sex (population aged 0 to 59 years)». Lastet ned 8.03.2018: http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=t2020_51&language=en.

⁷⁷ Eurostat (2017): «File: Youth unemployment figures 2007-2016 (%)». Lastet ned 9.04.2018: [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Youth_unemployment_figures_2007-2016_\(%25\)_T1.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Youth_unemployment_figures_2007-2016_(%25)_T1.png).

⁷⁸ OECD (2017): «Social security contributions». Lastet ned 9.04.2018: <https://data.oecd.org/tax/social-security-contributions.htm>.

⁷⁹ Eurostat 2018: «Asylum and managed migration». Database over kjennetegn ved innvandrere til Europa. Lastet ned 16.04.2018: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/asylum-and-managed-migration/data/database>.

⁸⁰ The Economist (2016): «Migrant men and European women» 16. januar 2016. Lastet ned 16.04.2018: <https://www.economist.com/news/leaders/21688397-absorb-newcomers-peacefully-europe-must-insist-they-respect-values-such-tolerance-and>.

⁸¹ OECD Data (2017): «Average wages» og «Wage levels». Lastet ned 10.04.2018: <https://data.oecd.org/earnwage/wage-levels.htm#indicator-chart>.

⁸² OECD (2017): *Economic Policy Reforms 2017: Going for Growth*. Lastet ned 10.04.2018: https://read.oecd-ilibrary.org/economics/economic-policy-reforms-2017/labour-market-insecurity-in-oecd-countries_growth-2017-graph25-en#page1.

⁸³ Eurostat (2014): *Social Climate*. Report Special Eurobarometer 418. Brussel: Europakommisjonen.

⁸⁴ John Helliwell, Richard Layard og Jeffrey Sachs (2012): *World Happiness Report 2012*. The Earth Institute, Columbia University og John F. Helliwell, Richard Layard og Jeffrey D. Sachs (2018): *World Happiness Report 2018*. Center for Sustainable Development, Earth Institute Columbia University.

⁸⁵ Eurostat (2017): *Future of Europe – Social issues*. Report Special Eurobarometer 467. Brussel: Europakommisjonen.

⁸⁶ Eurostat (2017): *Designing Europe's future: Trust in institutions, Globalisation, Support for the euro, opinions about free trade and solidarity*. Special Eurobarometer 461. Brussel: Europakommisjonen.

---

⁸⁷ World Justice Project (2016): *Rule of Law Index 2016*. Washington: World Justice Project.
World Justice Project (2018): *Rule of Law Index 2017-2018*. Washington: World Justice Project.

I den norske valgkampen i 2017 kom leder i Arbeiderpartiet, Jonas Gahr Støre, og tidligere leder i tankesmien Agenda, Marte Gerhardsen, gjentatte ganger med en påstand om at høyrepolitikk fører til høyrepopulisme. Dessuten påstod de at europeiske land som har vært styrt av sentrum-høyre, eller det vi kan kalle tradisjonelle liberale høyreregjeringer, i dag opplever en politisk tillitskrise, spesielt høy arbeidsledighet, en følelse av utenforskap og manglende fremtidshåp blant velgerne, som igjen fører til økt støtte til høyrepopulistiske partier.

Gjennom en analyse av åtte land som i de siste parlamentsvalgene har fått en oppslutning om høyrepopulistiske partier på mer enn 10 prosent, og som historisk sett har hatt tradisjonelle høyrepartier som det norske Høyre som et sentralt element i sitt politiske system, viser denne rapporten at ingen av Støres og Gerhardsens påstander stemmer.

Når det gjelder sammensetningen av regjeringen i foregående periode, er det snarere slik at høyrepopulistiske partier har gjort det godt i land som har hatt sentrum-venstre- eller storkoalisjonsregjeringer og ikke partier som det norske Høyre i regjering, og i land hvor tilliten til politikk og rettsvesen er god, hvor det ikke er spesielt høy arbeidsledighet, hvor svært få føler seg utenfor det gode samfunn og hvor innbyggerne generelt sett er godt fornøyd med livet og har tro på fremtiden.